

РОЗДІЛ 8

БАНКРУТСТВО

8.1. Банкрутство підприємства: передумови і наслідки

З моменту виникнення приватної власності існуючі закони не були ніколи милосердні до неспроможних боржників. За стародавніх і феодальних часів, наприклад, тривалий час як гарант забезпечення повернення боргу було не майно, а сам боржник: його життя, особиста свобода і недоторканність. Так, у Римському праві ще в XII ст. було записано, що кредитори, які не одержали задоволення своїх претензій, мають право розрубати боржника на частини.

У Норвегії стародавнє право дозволяло кредитору відрубувати неспроможному боржнику ту або іншу частину його тіла. Під час правління короля Карла V в Німеччині неспроможних боржників прирівнювали до ворогів, яких можна було піддавати негайній страті. Указом короля Франції Франциска I, виданим у 1536 р., наказано “проти банкрутів строге виробництво ... їх слід піддавати тілесним покаранням, начепити на них ошийник і помістити біля ганебного стовпа”. Розвиток капіталістичних відносин вимагав інших засобів боротьби з цими явищами. Поступово в цивільному і торговому законодавстві більшості країн були введені норми, які направлені не на тілесні покарання банкрута, а на стягнення його майна з метою задоволення позовів і претензій кредиторів.

Ці питання регулюються, як правило, спеціальним законом про банкрутство.

Закон “Про банкрутство” покликаний виконувати три основні функції:

1. Служити механізмом запобігання непродуктивного використання активів підприємств.

2. Бути інструментом реабілітації підприємств, які виявилися на межі банкрутства, проте мають істотні резерви для успішної фінансово-господарської діяльності в майбутньому. Як правило, така реабілітація передбачає фінансову реорганізацію.

3. Сприяти повній оплаті боргів кредиторам.

У перехідний до ринкової економіки період положення Закону “Про банкрутство” щодо державних підприємств було дещо лояльними, щоб запобігти в даному періоді великій хвилі банкрутств. Розповсюдити лояльний підхід на приватний сектор (приватизовані підприємства) не є доцільним, оскільки в цьому криється певна небезпека. Якщо приватні підприємці не будуть повною мірою обмежені дією закону про банкрутство, то може істотно постраждати фінансова дисципліна (розрахун-

ково-платіжна дисципліна), а це, у свою чергу, зменшить довіру до приватного підприємництва і знизить темпи його розвитку.

Згідно зі статтею 1 Закону України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” під банкрутством розуміється пов’язана з недостатністю активів у ліквідній формі нездатність юридичної особи – суб’єкта підприємницької діяльності – задовольнити у встановлений термін пред’явлені до нього з боку кредиторів вимоги і виконати зобов’язання перед бюджетом.

Підставою для порушення справи про банкрутство підприємства є письмова заява будь-якого кредитора боржника, органів державної податкової адміністрації або контрольно-ревізійної служби в господарський суд. Кредитор має право звернутися з даною заявою у випадку, якщо дебітор нездатний задовольнити впродовж трьох місяців визнані ним претензійні вимоги.

Господарський суд ухвалює рішення про банкрутство боржника у випадку, якщо відсутні пропозиції щодо проведення його санації, якщо всі пропозиції про санацію відхилені або сторонам не вдалося узгодити її умови. Постановою про визнання боржника банкрутом господарський суд визначає ліквідаторів. Ліквідатори (ліквідаційна комісія) призначаються з числа представників зборів кредиторів, банків, фінансових органів, а також Фонду державного майна, якщо банкрутом є державне підприємство.

З моменту визнання боржника банкрутом:

- припиняється підприємницька діяльність даного суб’єкта господарювання;
- до ліквідаційної комісії переходять права розпорядження майном банкрута;
- вважаються такими, що закінчилися, терміни всіх боргових зобов’язань банкрута;
- припиняється нарахування пені і відсотків з усіх видів заборгованості.

Істотним також є те, що господарський суд може визнати недійсною будь-яку угоду щодо продажу майна боржника, вчинену впродовж трьох місяців до моменту порушення справи про банкрутство, якщо вона здійснена на користь боржника. Крім того, може бути анульована будь-яка угода боржника щодо продажу майна або прийняття на себе зобов’язання впродовж одного року до початку виробництва справи про банкрутство, якщо продаж майна здійснений з метою його приховування або несплати боргів, якщо боржник в результаті реалізації угоди одержав набагато менше, ніж реальна ціна угоди, а також у випадку, якщо боржник у момент складання угоди фактично вже був неплатоспроможним або став неплатоспроможним у результаті виконання даної угоди.

З метою погашення боргів ліквідаційною комісією вилучається і оцінюється все майно банкрута. Для майна, яке реалізується на аукціоні, оцінна вартість є початковою.

Засоби, виручені від продажу майна банкрута, йдуть на задоволення претензій кредиторів.

Упершу чергу покриваються витрати, пов’язані з веденням справи про банкрутство в господарському суді і роботою ліквідаційної комісії. Окрім цього задовольняються вимоги кредиторів, забезпечені заставою.

По-друге, виконуються зобов'язання перед працівниками підприємства-банкрута (по виробничих результатах).

По-третьє, задовольняються вимоги по державних та місцевих податках і зборах і вимоги органів державного страхування і соціального забезпечення.

По-четверте, задовольняються вимоги кредиторів, не забезпечені заставою.

Уп'яту чергу, задовольняються вимоги членів трудового колективу щодо повернення внесків у статутний фонд підприємства.

Вимоги кожної подальшої черги задовольняються після повного задоволення вимог попередньої черги, а у разі недостатності майна для задоволення вимог однієї черги претензії погашаються пропорційно сумі, що належить кожному кредитору. Причому вимоги, не задоволені через недостатність засобів, вважаються погашеними і переходять до складу безнадійної заборгованості. Безнадійна заборгованість відшкодовується за рахунок страхового резерву і включається до складу валових витрат кредитора.

Безнадійна заборгованість заставника, визнаного банкрутом, відшкодовується також за рахунок страхового резерву кредитора після прийняття господарським судом рішення про визнання дебітора банкрутом. Засоби, одержані кредитором в результаті завершення ліквідаційної процедури і реалізації майна заставника, включаються до складу валових доходів кредитора в податковий період їх надходження.

Майно, яке залишилося після задоволення вимог кредиторів і членів трудового колективу, передається власникам підприємства. Якщо внаслідок повної ліквідації підприємства власники корпоративних прав, емітованих таким підприємством, одержують кошти або майно, вартість яких перевищує балансову вартість таких корпоративних прав, сума перевищення включається в дохід оподаткування таких осіб. У разі, коли сума коштів або вартість майна менша номінальної вартості корпоративних прав, сума збитків відноситься до складу валових витрат платника податку в податковий період отримання такої компенсації, але не раніше періоду повної ліквідації підприємства-емітента.

На основі результатів своєї діяльності ліквідаційна комісія складає ліквідаційний баланс і надає його для затвердження в господарський суд. Якщо за наслідками ліквідаційного балансу після задоволення вимог кредиторів майна не залишилося, господарський суд виносить ухвалу про ліквідацію юридичної особи — банкрута. Якщо майна банкрута вистачило для задоволення всіх вимог кредиторів, підприємство вважається вільним від заборгованості і може продовжувати свою підприємницьку діяльність.

8.2. Банкрутство як форма реструктуризації

Проблеми реструктуризації і банкрутства, що склалися на Україні, для економічної ситуації мають особливе значення.

Це пов'язано з тим, що на даний момент вони є єдино реальними і законними інструментами виведення суб'єктів підприємницької діяльності зі стану неплатоспроможності, нерентабельності, збитковості, причому незалежно від форми

власності, організаційно-правової форми, розміру підприємства, оскільки економічні закони діють не вибірково і охоплюють все коло об'єктів.

Грунтуючись на знанні і правильному розумінні суті реструктуризації і банкрутства як однієї з можливих форм здійснення реструктуризації, можна використати існуючі правові механізми для подолання фінансово-економічної кризи на кожному конкретному підприємстві.

Говорячи про реструктуризацію у зв'язку з процедурою банкрутства, зазвичай мають на увазі здійснення реструктуризації статутного капіталу підприємства-боржника в процесі санації, тобто повну або часткову заміну власника підприємства. Проте, оскільки таке поняття, як "реструктуризація", насправді набагато ширше, то і банкрутство як форма реструктуризації виступає, як один з можливих механізмів її здійснення, у тому числі і за допомогою затвердження господарським судом умов санації суб'єкта господарської діяльності.

Згідно з нормативними документами можна дати таке визначення реструктуризації підприємств: **Реструктуризація підприємств** — це здійснення організаційно-економічних, правових, технічних заходів, направлених на зміну структури підприємства, його управління, форм власності, організаційно-правових форм, здатних привести підприємство до фінансового оздоровлення, збільшення обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищення ефективності виробництва¹.

Оскільки метою проведення реструктуризації є створення суб'єктів підприємницької діяльності, здатних ефективно функціонувати в умовах становлення ринкової економіки і виробляти конкурентоспроможну продукцію, яка відповідала б вимогам товарних ринків, то і правові форми проведення процедури реструктуризації багато в чому залежать від конкретних показників і умов, в яких проводиться реструктуризація.

Проведенню реструктуризації обов'язково передують аналіз економічного стану підприємств, що дає можливість визначити причини і джерела фінансово-економічних проблем підприємства, його збитковості, нерентабельності.

Частіше всього на основі аналізу фінансово-господарських показників діяльності підприємства, результатів оцінок потенційних можливостей виробництва, оцінки технічного рівня і якості продукції, що випускається, а також за наслідками маркетингових досліджень стану на товарних ринках, можна зробити достатньо об'єктивний висновок про необхідність проведення реструктуризації, а також про можливі форми і методи її проведення.

Взагалі ж процес реструктуризації підприємств чинним законодавством України регулюється лише в тій мірі, в якій він пов'язаний з реорганізацією підприємств і господарських товариств в інші організаційно-правові форми. Проте більшість заходів, у комплексі направлених на фінансово-економічне оздоровлення підприємства шляхом реструктуризації, має правовий характер. Тобто, здійснення їх пов'язано із зміною юридичного статусу суб'єктів підприємництва, їх організаційно-правової форми або форми власності.

¹ Закон України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" від 30.06.99р. № 784-XIV// Голос України. 1999. 30 липня с. 12 — 26

До заходів правового характеру, доцільність здійснення яких визначається результатами проведеного фінансово-економічного характеру, можна віднести:

- ⇒ часткову або повну приватизацію;
- ⇒ здійснення санації державних підприємств;
- ⇒ реорганізацію підприємств шляхом виділення структурних підрозділів в самостійні з юридичної точки зору суб'єкти підприємницької діяльності;
- ⇒ створення дочірніх підприємств на базі майна підприємства ;
- ⇒ реорганізацію унітарних підприємств в господарські товариства;
- ⇒ реструктуризацію дебіторської і кредиторської заборгованості підприємств;
- ⇒ проведення процедури банкрутства.

Серед правових заходів проведення реструктуризації, як видно з наведеного переліку, є і проведення процедури банкрутства. Хотілося б підкреслити, що грамотне використання і проведення цієї процедури дозволяє досягти тих цілей, які переслідує взагалі реструктуризація в тому значенні, в якому про неї йде мова. А саме – забезпечити вивільнення підприємства від боргів, повернення його дебіторської заборгованості, реструктуризацію кредиторської заборгованості, залучення інвестора, і як наслідок – фінансове оздоровлення підприємства, поява реальної можливості адаптуватися до нових умов господарювання і не тільки вижити в них, а й досягти істотних фінансово-економічних успіхів.

Банкрутство взагалі можна розглядати як інструмент виведення суб'єктів підприємницької діяльності з кризової фінансово-господарської ситуації, оскільки в основі самої процедури банкрутства лежать конкретні юридичні і економічні дії, результатом яких є звільнення підприємства від боргів, повернення його дебіторської заборгованості, після чого стає можливим залучення інвестора або інші заходи фінансово-економічного оздоровлення підприємства.

У цьому плані банкрутство можна порівняти з хірургічною операцією – з одного боку – це достатньо радикальна і небезпечна міра, що використовується тільки в крайніх випадках, коли вичерпані всі консервативні способи лікування, з іншого боку – це іноді єдиний можливий шлях до одужання, останній шанс подолати важку недугу.

Аналізуючи інститут банкрутства, необхідно мати на увазі, що будь-яке підприємство, незалежно від форми власності і організаційно-правової форми, здійснюючи господарську діяльність, вступає у відносини з податковими органами, банками, іншими підприємствами (постачальниками, реалізаторами і споживачами його продукції). У процесі цих відносин в підприємства виникають зобов'язання, невиконання яких через які-небудь об'єктивні або суб'єктивні причини може призвести до того, що підприємство стане боржником, тобто зобов'язане буде виконати певні дії на користь кредитора – провести платіж, поставити товар, виконати роботи, надати послуги.

Кожний кредитор має право вимагати від боржника виконання зобов'язань, а також відшкодування збитків, понесених у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням зобов'язань боржником. Це право передбачено чинним законодавством України.

Коли підприємство відчуває дефіцит або кризу можливостей для виконання зобов'язань, що є у нього, виникає питання, чи здатне воно повною мірою задовольнити вимоги кредиторів, тобто чи є воно платоспроможним.

Власне поняття платоспроможності і спроможності підприємства і є основою визначення банкрутства відповідно до Закону України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом”:

„Під **банкрутством** розуміється пов'язана з недостатністю активів в ліквідній формі нездатність юридичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності – задовольнити у встановлений термін пред'явлені до нього з боку кредиторів вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом”.

Банкрутство стає юридичним фактом з моменту винесення господарським судом ухвали про визнання боржника банкрутом. Проте передує цьому достатньо тривала і складна процедура порушення і розгляду справи про банкрутство в процесі якої правовий статус підприємства-боржника, проти якого порушена справа про банкрутство, може бути змінений.

Необхідно зазначити, що будь-які зміни правового статусу підприємства-боржника в процесі банкрутства оформляються рішенням господарського суду: затвердження умов санації, ухвалення визначення про реорганізацію суб'єкта підприємницької діяльності після затвердження ліквідаційного балансу.

Найбільш явно цілі реструктуризації досягаються в результаті санації підприємства боржника в процесі банкрутства.

Санація, як відомо, складається з трьох основних елементів:

- угода між боржником і санатором про переклад боргу з відома кредиторів;
- узгодження умов реструктуризації статутного капіталу;
- узгодження умов виплати боргів підприємства-боржника між санатором і кредиторами.

У результаті реструктуризації статутного капіталу відбувається зміна власника підприємства-боржника. Новий власник вживає заходів до розвитку підприємства, передбачених в бізнес-плані, що подається на розгляд господарського суду. Вибираючи найоптимальнішу організаційно-правову форму для здійснення підприємством господарської діяльності, санатор може реорганізувати підприємство: перетворити унітарне підприємство в господарське товариство, виділити структурні підрозділи в окремі юридично відособлені підприємства. В результаті цих заходів, направлених на зниження рівня витрат на виробництво окремих видів продукції і комплектуючих до них, збільшення економічної самостійності окремих структур, підрозділів і виробничих одиниць, створюються самостійні юридичні особи, що мають свій баланс, своє майно – нехай навіть передане в оперативне управління, свій розрахунковий та інші рахунки в банках. Таке підприємство відповідає за своїми зобов'язаннями і не несе відповідальності за зобов'язаннями головного підприємства-засновника. Як показує досвід здійснення антикризових програм, це часто дає позитивний результат до можливості фінансово-економічного оздоровлення підприємства.

Серед організаційно-правових заходів, про які говорилось раніше як про форми і методи реструктуризації, згадувалась реструктуризація кредиторської і дебіторської заборгованості.

Третій елемент санації — узгодження умов виплати боргів підприємства кредиторам — по суті і є реструктуризацією кредиторської заборгованості, тобто сукупність оформлених і згаджених належним чином угод між санатором і його кредиторами про порядок, терміни і форми розділення суми заборгованості і її погашення протягом певного терміну. Угода ця може бути реалізована, у тому числі, у вигляді переоформлення заборгованості підприємства шляхом видачі векселів та інших видів боргових зобов'язань. Кредитори можуть домовитися з санатором про певний дисконт при погашенні заборгованості.

Реструктуризація може бути також інструментом приватизації цілісного майнового комплексу або державної частки в статутному фонді господарського товариства. Продаж пакетів акцій, що належать державі, можливий на аукціоні або за конкурсом під конкретні зобов'язання санатора щодо розвитку підприємства-боржника, збереження чисельності персоналу і профілю виробничої діяльності підприємства.

Взагалі ж санацію можна розглядати як інвестування підприємства-боржника.

Але навіть якщо рішення про санацію ухвалено не було, а було прийнято ухвалу про визнання підприємства-боржника банкрутом, то здійснювані ліквідаційною комісією заходи щодо реалізації майна підприємства-банкрута і стягнення його дебіторської заборгованості для виплати кредиторам заборгованості підприємства-банкрута, якщо, звичайно, в результаті у підприємства залишається достатньо активів для продовження господарської діяльності, передбаченої його статутними документами, ці заходи можуть мати позитивний ефект. Так само, як і реорганізація підприємства за рішенням господарського суду, яка може мати місце, наприклад, на прохання власника підприємства.

Таким чином, якщо розглядати реструктуризацію в тому значенні цього слова, яке було згадане на початку даної теми, тобто як сукупність заходів, направлених на фінансово-економічне оздоровлення підприємства-боржника, то застосування правових механізмів банкрутств можна розглядати як реальний інструмент реструктуризації.

8.3. Поняття і ознаки банкрутства

Перехід до ринкової економіки викликав появу нового для нашої фінансової практики поняття — банкрутства підприємства. Банкрутство характеризує реалізацію катастрофічних ризиків підприємства в процесі його фінансової діяльності, внаслідок якої воно нездатне задовольнити у встановлені терміни пред'явлені з боку кредиторів вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом.

Хоча банкрутство підприємства є юридичним фактом (тільки господарський суд може визнати факт банкрутства підприємства), в його основі лежать переважно фінансові причини.

Поняття банкрутства охоплює різні його види. В законодавчій і фінансовій практиці виділяють такі види банкрутства підприємств:

1. Реальне банкрутство. Воно характеризує повну нездатність підприємства відновити в майбутньому періоді свою фінансову стійкість і платоспроможність

через реальні втрати капіталу, що використовується. Катастрофічний рівень втрат капіталу не дозволяє такому підприємству здійснювати ефективну господарську діяльність у майбутньому періоді, внаслідок чого воно оголошується банкрутом юридично.

2. Технічне банкрутство. Термін, що використовується, характеризує стан неплатоспроможності підприємства, викликане істотним простроченням його дебіторської заборгованості. При цьому розмір дебіторської заборгованості перевищує розмір кредиторської заборгованості підприємства, а сума його активів значно перевершує обсяг його фінансових зобов'язань. Технічне банкрутство при ефективному антикризовому управлінні підприємством, включаючи його санування, зазвичай не приводить до його юридичного банкрутства.

3. Навмисне банкрутство. Воно характеризує навмисне створення (або збільшення) керівником або власником підприємства його неплатоспроможності; нанесення ними економічного збитку підприємству в особистих інтересах або на користь інших осіб; явно некомпетентне фінансове управління. Виявлені факти навмисного банкрутства переслідуються в кримінальному порядку.

4. Фіктивне банкрутство. Воно характеризує явно помилкове оголошення підприємством про свою неспроможність з метою введення в оману кредиторів для отримання від них відстрочення (розстрочки) виконання своїх кредитних зобов'язань або знижки з суми кредитної заборгованості. Такі дії також переслідуються в кримінальному порядку.

5. Прихована стадія банкрутства. Проведемо аналіз прихованої стадії банкрутства, використовуючи одну з можливих формул “ціна підприємства”. На прихованій стадії починається непомітне, особливо якщо не налагоджений спеціальний облік, зниження “ціни” підприємства унаслідок несприятливих тенденцій як усередині підприємства, так і зовні. “Ціна підприємства” визначається капіталізацією прибутку за формулою:

$$V = P \cdot K, \quad (8.1)$$

де: P – очікуваний прибуток до виплати податків, а також процентів по позиках і дивідендах;

K – середньозважена вартість пасивів (зобов'язань) фірми (середній відсоток, що показує відсотки і дивіденди, які необхідно виплачувати відповідно до умов, що склалися на ринку, за позиковий і акціонерний капітали);

V – очікувана “ціна підприємства”.

Зниження “ціни підприємства” означає зниження його прибутковості або збільшення середньої вартості зобов'язань.

Зниження поточної вартості підприємства виявиться явно в показниках прибутковості і у вимогах банків, акціонерів та інших вкладників засобів. Прогноз очікуваного зниження вимагає аналізу перспектив прибутковості і процентних ставок.

Доцільно розраховувати “ціну підприємства” на найближчу і довгострокову перспективу. Причини майбутнього падіння “ціни підприємства” формуються у

нинішній момент і можуть бути певною мірою передбачені. Хоча в економіці завжди залишається місце для непрогнозованих стрибків.

Представлений показник ціни не має відношення до цін продажів підприємств. За межами фінансової звітності залишаються найважливіші елементи потенціалу підприємства — кадри, науково-технічний потенціал, який повинен зіграти роль головних важелів оздоровлення.

Зниження прибутковості відбувається під впливом різних причин — внутрішніх і зовнішніх. Значна частина внутрішніх причин може бути визначена як зниження якості управлінських рішень. Значна частина зовнішніх — як погіршення умов підприємництва. В останньому випадку треба мати на увазі, що іноді суспільне благополуччя може ставити вимогу погіршення умов для деяких видів підприємництва.

Зростання процентних ставок і вимог вкладників також визначається різними факторами, серед яких можна виділити інфляційні очікування, посилення різних типів ризику вкладень.

Зростання цін діє аналогічно зростанню процентних ставок. По-перше, воно формує певні інфляційні очікування, що підвищує інфляційну складову номінальних процентних ставок і дивідендів. По-друге, зростання цін на сировину, матеріали, що комплектують вироби, значно більше зростання цін готової продукції підприємства збільшує за інших рівних умов кредиторську заборгованість, а значить, може викликати додаткове кредитування і таку зміну структури зобов'язань підприємства, яка підніме середню вартість пасивів, навіть при оплаті готівкою (треба мати на увазі вартість відвернення засобів на поточний рахунок від прибуткового використання).

Підвищеної уваги вимагають підприємства, що знаходяться у стані бурхливого зростання активності. Вони можуть стати банкрутами через помилкові розрахунки ефективності, розбалансованості боргів, тощо. Існують прийоми вибору оптимальної траєкторії зростання і страхування при неминучих відхиленнях від неї. На практиці необхідно поєднання рішення фінансових проблем з процесами стратегічного і оперативного управління. Найпростіші підходи використовують матричні способи визначення ринкової ситуації і становища підприємства на ринку.

Проте страхування від всіх можливих ризиків неможливе, і добре відомо, що високий прибуток в нормальних умовах є сусідом підвищеного ризику.

На стадії фінансової нестійкості керівництво часто вдається до косметичних заходів, наприклад, продовжує виплачувати акціонерам високі дивіденди, збільшуючи позиковий капітал, продає частину активів, щоб зняти підозри вкладників і банків.

При погіршенні ситуації керівники, як показує досвід, нерідко схиляються до авантюрних способів заробляння грошей, а іноді й до шахрайства.

При явному банкрутстві підприємство не може своєчасно оплачувати борги, і банкрутство стає юридично очевидним.

Банкрутство виявляється як неузгодженість грошових потоків (притоку і відтоку грошей). Підприємство може стати банкрутом як в умовах галузевого зростання, навіть буму, так і в умовах галузевого гальмування і спаду. В умовах різкого підйому галузі зростає конкуренція, в умовах гальмування і спаду падають темпи

зростання. Таким чином, кожному окремому підприємству за темпи свого зростання необхідно боротися.

У всіх випадках причиною банкрутства є неправильна оцінка керівниками очікуваних темпів зростання їх підприємства, під які наперед знаходяться джерела додаткового, як правило, кредитного фінансування.

Об'єктивним виходом у будь-якому випадку банкрутства є зменшення, якщо не повне зникнення підприємства як зайвого в даній галузі. У міру можливості здійснюється або часткове, або повне перепрофілювання підприємства, що може виявитися вигідним при достатніх темпах зростання інших галузей і підгалузей економіки.

В українських умовах недостатнього контролю фінансових і товарних потоків підприємства набули специфічного досвіду помилкового банкрутства. Вони реалізують продукцію через дочірні підприємства так, щоб основна частина виручки залишилася на рахунках цих фірм; за підробленими контрактами переводять засоби в зарубіжні банки, тощо.

Банкрутство – неспроможність боржника (фізичної або юридичної особи), тобто визнана господарським судом або оголошена боржником нездатність задовольнити вимоги кредиторів за грошовими зобов'язаннями і (або) забезпечити сплату обов'язкових платежів. Під грошовими зобов'язаннями розуміється обов'язок боржника сплатити кредитору певну грошову суму за цивільно-правовим договором та іншими підставами, передбаченим законом, а до обов'язкових платежів відносяться податки, збори та інші обов'язкові внески до бюджету відповідного рівня і до позабюджетних фондів.

Зовнішніми ознаками банкрутства підприємства є невиконання вимог по сплаті вищезгаданих сум протягом трьох місяців з моменту настання дати їх виконання. Іншими словами, якщо після закінчення трьох місяців, з дати виконання платежів, вони не здійснюються, то є формальні ознаки визнати підприємство за банкрута. Непрямою зовнішньою ознакою неспроможності (банкрутства) є незадовільна структура балансу, яка характеризується наступними фінансовими показниками:

- значення коефіцієнта поточної ліквідності на кінець звітного періоду менше 2;
- значення коефіцієнта забезпеченості власними засобами менше 0,1.

Слід зазначити, що використання даних фінансових показників можливе лише до підприємств, в яких частка державної власності складає понад 25%.

Коефіцієнт поточної ліквідності – це фінансовий показник, що характеризує ступінь загального покриття всіма оборотними коштами підприємства суми термінових зобов'язань (суми короткострокових кредитів і позик, а також кредиторської заборгованості). За рівнем цього показника можна судити про загальну забезпеченість підприємства оборотними коштами для ведення господарської діяльності і своєчасного погашення термінових зобов'язань.

Коефіцієнт поточної ліквідності визначається як відношення фактичної вартості оборотних коштів (у вигляді запасів – сировина і матеріали, малоцінні і швидкозношувані предмети, витрати в незавершеному виробництві, готова про-

дукція, товари відвантажені, витрати майбутніх періодів; ПДВ по придбаних цінностях; дебіторської заборгованості; короткострокової фінансової заборгованості; грошових коштів та інших оборотних коштів), що знаходяться в наявності у підприємства, до найтерміновіших зобов'язань підприємства у вигляді короткострокових кредитів банків, короткострокових позик, кредиторської заборгованості, розрахунків по дивідендах, засобів споживання та інших короткострокових пасивів.

Формула для розрахунку коефіцієнта поточної ліквідності має вигляд:

$$K_{\text{пл}} = A_0 / K_3, \quad (8.2)$$

де: A_0 – оборотні активи;

K_3 – короткострокова заборгованість.

Коефіцієнт забезпеченості власними засобами – фінансовий показник, що характеризує наявність власних оборотних коштів у підприємства, необхідних для підтримки його фінансової стійкості. Коефіцієнт забезпеченості власними засобами визначається як відношення різниці між обсягами джерел власних засобів і фізичною вартістю основних засобів та інших необоротних активів до фактичної вартості оборотних коштів, що знаходяться в наявності у підприємства (у вигляді запасів – сировина і матеріали, малоцінні і швидкозношувані предмети, витрати в незавершеному виробництві, готова продукція, товари відвантажені, витрати майбутніх періодів; ПДВ по придбаних цінностях; дебіторської заборгованості; короткострокової фінансової заборгованості; грошових коштів та інших оборотних коштів).

Формула для розрахунку коефіцієнта забезпеченості власними засобами має вигляд:

$$K_{\text{звз}} = (K_p - A_n) / A_0, \quad (8.3)$$

де: K_p – капітал і резерви;

A_n – необоротні активи;

A_0 – оборотні активи.

За офіційною статистикою спеціальних служб у справах про неспроможність і фінансовому оздоровленню понад 80% обстежених за цими критеріями підприємств можна визнати за банкрутів. Проте це не означає, що дані підприємства будуть ліквідовані. Але це тривожний сигнал про вразливе фінансове положення підприємств. Мета розрахунків даних коефіцієнтів – виявити підприємства з нестійким фінансовим станом і вжити заходів щодо його поліпшення.

8.4. Фактори банкрутства

Банкрутство – складний процес, який може бути охарактеризований з різних сторін: юридичної, управлінської, організаційної, фінансової, обліково-аналітичної тощо. Власне процедура банкрутства є кінцевою стадією невдалого функціонування підприємства, якій, зазвичай, передують стадії нормальної ритмічної роботи і

фінансових ускладнень. Банкрутство рідко буває несподіваним, особливо для досвідчених фінансистів та менеджерів, які намагаються регулярно відслідковувати тенденції у розвитку підприємств більш жвавих контрагентів та конкурентів.

Нерівномірний розвиток економіки і, тим більше, окремих її частин, зміна обсягів виробництва і збуту, значне падіння виробництва, що характеризується як кризова ситуація, слід розглядати не як збіг незадовільних ситуацій (хоча для окремого підприємства це буде саме так), а як деяку загальну закономірність, властиву ринковій економіці.

Кризові ситуації, що виникають у результаті відсутності відповідних профілактичних заходів, можуть призвести до надмірної розбалансованості економіки підприємства і нездатності продовження фінансового забезпечення виробничого процесу, що кваліфікується як банкрутство підприємства.

Запобігання цьому стану потребує застосування спеціальних процедур або припинення діяльності даного підприємства та його ліквідації, що, як свідчить світова практика, також не можна вважати випадковістю. Банкрутство значної частини підприємств, особливо нових, зафіксовано в усіх країнах, де ведеться така статистика. Наприклад, англійські дослідники підкреслюють, що близько 70 – 80% нових фірм припиняють свою діяльність в кінці другого року існування. Для кожного підприємства існує межа зростання обсягів діяльності, причому одні й ті ж процеси можуть виступати і стимуляторами розвитку, і факторами, які стримують розвиток.

Американські дослідники зафіксували визначену закономірність виникнення кризових ситуацій і банкрутств: по-перше, періодичне виникнення кризових ситуацій на всіх стадіях життєвого циклу підприємства, а, по-друге, математично визначена тривалість циклів падіння та зростання, характерних для фірм малого і середнього бізнесу. Наприклад, фаза зростання досліджуваних американських фірм в середньому триває 3 роки (від 3,1 до 7,7 років), а фаза падіння – 2,8 роки (від 1 року до 4 років).

Ринкова економіка, яка протягом багатьох десятиліть і століть є основою розвитку західних країн, розробила визначену систему контролю, діагностики і, по можливості, захисту підприємств від повного краху, або систему банкрутства і підтримки підприємства (рис. 8.1.).

Універсальність цієї системи робить її придатною для застосування механізму захисту підприємств і запобігання їх банкрутству в Україні, однак слід враховувати особливості національної економічної політики.

Система банкрутства включає в себе цілий ряд логічних і причинно-наслідкових організаційних і методичних процедур, які забезпечуються державними органами влади.

Вихідним пунктом системи є встановлення принципів і цілей, які повинні бути досягнуті в результаті функціонування її механізмів.

Основна ланка цієї системи – об'єктивна необхідність в доведенні структури виробництва до реального платоспроможного попиту, що формується ринком. Мета створення і приведення в дію системи банкрутства в Україні – необхідність струк-

турної перебудови всього народного господарства відповідно до ринкового попиту населення за умови досягнення прибуткової діяльності основних структур, які виробляють товари та надають послуги.

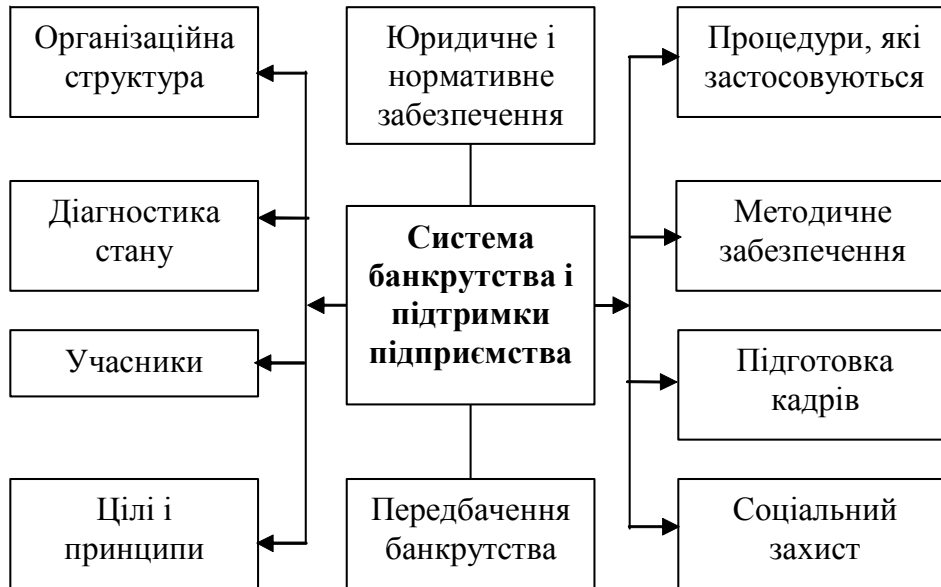

Рис. 8.1. Система банкрутства підприємств в ринковій економіці західних країн

Як свідчить світова практика, досягнення цієї мети відбувається при дотриманні таких основних принципів(рис. 8.2.):

- встановлення єдиної стабільної і надійної для всіх суб'єктів господарювання системи комерційних взаємовідносин в ситуації банкрутства підприємств;
- надання боржникам, що виконують свої зобов'язання, можливості поновити свою діяльність;
- створення системи заходів для відродження бізнесу;
- створення механізму регулювання фінансових справ підприємств-боржників з метою їх оздоровлення без припинення бізнесу;
- створення комерційної і правової системи для заохочення роботи надійних партнерів і формування процедури вирішення фінансових спорів;
- збереження перспективних підприємств, які мають фінансові ускладнення (в тих випадках, де це можливо і економічно доцільно).

Рис. 8.2. Цілі і принципи системи банкрутства

Цей перелік принципів функціонування системи банкрутства спрямований на зберігання підприємств, які мають шанси на виживання і пристосування до потреб ринку.

Причини кризових ситуацій, як зазначалося, містяться безпосередньо в ринковому господарстві. Проаналізуємо фактори, що обумовлюють виникнення кризових ситуацій.

Успіхи і невдачі діяльності підприємства слід розглядати як взаємодію цілого ряду факторів зовнішніх (на які підприємство не може впливати) і внутрішніх (які залежать від організації роботи самого підприємства). Здатність підприємства пристосовуватись до зміни зовнішніх (соціальних) і внутрішніх (технологічних) факторів є гарантією не лише виживання, а й розквіту.

Політична й економічна нестабільність, порушення регулювання фінансового механізму та інфляційні процеси слід віднести до найбільш значних факторів, які погіршують кризову ситуацію на українських підприємствах.

Кожний суб'єкт господарювання, здійснюючи комерційну діяльність, знаходиться ніби в двох складних системах. З одного боку, в системі зовнішніх зв'язків з поставальниками, споживачами, державними інститутами, фінансово-кредитними установами, тощо, а з іншого – у внутрішній системі підприємства, що включає такі аспекти, як технічні і фінансові можливості, кадровий і комерційний потенціал, організацію й управління, тощо.

Очевидно, що банкрутство може бути наслідком дії зовнішньої або внутрішньої системи або їх взаємного впливу. У зв'язку з цим розрізняють зовнішні і внутрішні чинники банкрутства (рис. 8.3).

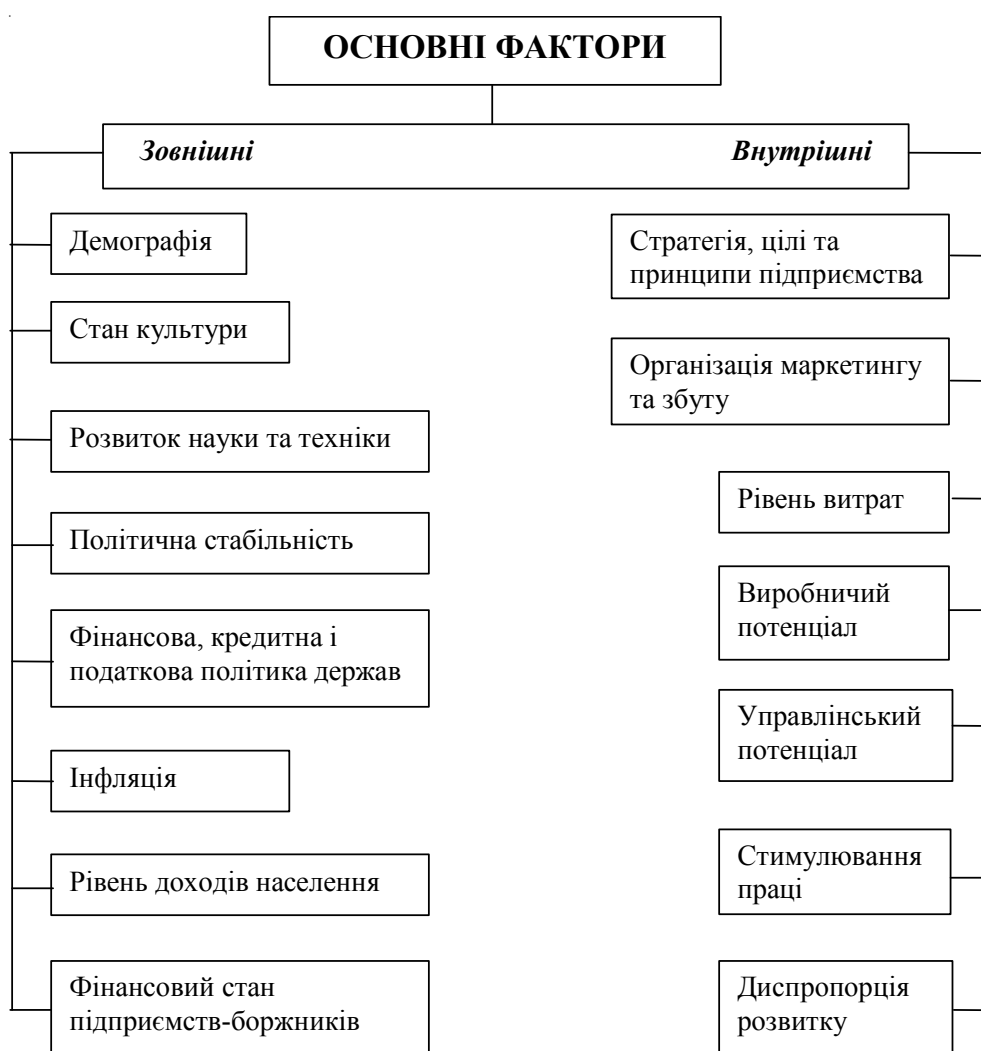

Рис. 8.3. Основні фактори виникнення кризових ситуацій і банкрутства

До **зовнішніх факторів** відносяться:

- демографічне становище, яке характеризується, зокрема, чисельністю і структурою населення;
- політична стабільність, яка безпосередньо впливає на загальний стан макроекономіки;
- економічний стан, який характеризується фінансовою, кредитною, митною і податковою політикою;
- рівень культури (звички і норми споживання, перевага одних товарів і негативне відношення до інших, тощо);
- науково-технічний прогрес, який багато в чому визначає напрям розвитку галузей, регіонів і окремих підприємств.

У разі банкрутства з очевидних зовнішніх причин аналіз виявляє також помилки самих підприємців, що посилювали дію несприятливих зовнішніх факторів.

Ретроспективне дослідження підприємства-банкрута, як правило, показує, що банкрутство назріває поступово, поволі. Якщо сьогодні підприємство випадково не змогло сплатити своїх зобов'язань, то віддаленою причиною цього може бути неправильний, що не відповідає потенціалу підприємства, вибір постачальників і товаропровідної мережі, нерациональна організація управління. Строге розділення зовнішніх і внутрішніх причин банкрутства є не простою задачею, але навіть всього лише виявлення минулих помилок може допомогти в досягненні найбільшої фінансової стійкості при різних несприятливих зовнішніх обставинах.

Банкрутство зароджується в період стійкого фінансового стану, якщо останнє не підкріплене постійною аналітичною роботою, направленою на виявлення і нейтралізацію прихованих негативних тенденцій. Методи і масштаби аналізу, зокрема фінансового, змінюються залежно від конкретних умов.

Несприятливі обставини, неузгоджені вимоги податкових служб, банків, акціонерів, вищестоячих організацій справляють негативний вплив на цей процес. Керівники підприємств стурбовані головним чином питаннями мінімізації податків. Неплатоспроможні підприємства, в першу чергу, шукають інвесторів. Неповнотою, безсистемністю страждає і фінансово-аналітична робота – обов'язковий елемент фінансового менеджменту.

До **внутрішніх факторів** відносяться:

- філософія фірми (мета і принципи її розвитку);
- технічні можливості підприємств;
- комерційні зв'язки;
- кадровий потенціал;
- організація управління фінансами;
- стратегія інновацій та інвестиції;
- рівень продуктивності праці.

У свою чергу, кожна з цих груп включає безліч конкретних факторів.

Моніторинг збанкрутілих фірм США показує, що точки зору самих банкрутів і їх кредиторів на банкрутство обумовлені конкретними зовнішніми і внутрішніми факторами (табл. 8.1).

Причини банкрутства

Причини банкрутства	На думку керівництва підприємства-боржника	На думку кредиторів
Спад ділової активності	68	29
Недостатність капіталу	48	33
Конкуренція	40	9
Зменшення вартості активів	32	6
Неплатежі	30	18
Неефективне управління	28	59
Невдале місцерозташування	15	3
Високі процентні ставки за кредитами	11	2

З наведених даних видно, що керівництво підприємств вважає, що причинами банкрутства в основному є зовнішні фактори, такі як загальний спад ділової активності, недостатність капіталу, конкуренція, неплатежі. Кредитори, навпаки, основними причинами банкрутства вважають внутрішні фактори підприємства, і перш за все неефективність управління.

Становлення ринкової економіки в Україні об'єктивно зумовлює виникнення і розвиток механізмів, що регулюють процеси виробництва, збуту та споживання товарів і послуг. Одним з таких механізмів, що сприяють перетоку капіталу в найбільш прибутковій сфері, перерозподілу власності від неефективних господарюючих суб'єктів до ефективних, є механізм банкрутства. Він включає певну систему контролю, діагностики і, по можливості, захисту підприємств від повного краху.

Метою створення і приведення в дію механізмів системи банкрутства в Україні є необхідність проведення структурної перебудови всього народного господарства відповідно до ринкового попиту населення за умови досягнення прибутковості у роботі основних структур, що виробляють товари і надають послуги.

У систему банкрутства цивілізованого типу входять не тільки підприємства і пов'язані з ними всілякими зобов'язаннями партнери, а й органи державної влади. Вони повинні забезпечити функціонування організаційного, судового (правового) і соціального забезпечення системи банкрутства.

Реалізація законодавства про банкрутство повинна сприяти попередженню випадків банкрутства, оздоровленню всієї системи фінансових взаємостосунків між підприємцями, а у разі визнання боржника банкрутом — зведенню до мінімуму негативних наслідків банкрутства для обох сторін, здійснення всіх необхідних процедур у цивілізованій формі.

Політичну і економічну нестабільність, розрегулювання фінансового механізму та інфляційні процеси слід віднести до найзначніших факторів, що погіршують кризову ситуацію українських державних і приватних підприємств.

У цих умовах особливої значущості набуває антикризовий менеджмент як діяльність, необхідна для подолання стану, що загрожує існуванню підприємства,

при якому основним питанням стає виживання. Антикризове управління підприємством починається з моменту вибору його місії, тобто з відповіді на питання: “Що робити?” На всіх подальших етапах розвитку підприємства увага його керівництва повинна бути зосереджена на своєчасному “уловлюванні” сигналів, що свідчать про можливе погіршення фінансового стану підприємства, його конкурентного статусу.

Ефективність антикризового управління багато в чому залежить від радикально направлених дій арбітражного керівника, який призначається господарським судом і якому передаються функції зовнішнього управління майном боржника. Підставою для призначення зовнішнього управління майном боржника є наявність реальної можливості відновити платоспроможність підприємства-боржника з метою продовження його діяльності шляхом реалізації частини його майна і здійснення інших організаційних та економічних заходів.

Безумовно, необхідно вживати всіх заходів по запобіганню кризової ситуації. Якщо ж підприємство опинилося в борговій ямі, необхідно здійснювати комплексні зусилля по відновленню його платоспроможності. З цією метою проводиться аналіз фінансового стану підприємства.

Підводячи підсумок, важливо підкреслити, що антикризове управління може і повинно бути ефективним. Для цього важливо займатися різними сторонами процесу. Управляти слід:

- активами (пасивами) підприємства;
- етапами бізнес-процесу (збут, виробництво, постачання, облік);
- програмами захисту майна і безпеки бізнесу;
- кадрами (включаючи питання формування кадрової політики, соціальні питання, відносини з профспілками);
- програмами побудови відносин з акціонерами, партнерами, органами державної влади;
- програмами інформаційної підтримки (включаючи доведення до відома трудового колективу інформації про плани, методи і принципи управління, а так само доведення соціально-значущих аспектів діяльності до широкої громадськості).

Умови та показник відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом та застосування ліквідаційної процедури визначаються Законом України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” від 30.06.1999 р.

Згідно з цим законом *банкрутство* — це визнана господарським судом або оголошена боржником нездатність боржника в повному обсязі задовольнити вимоги кредиторів за грошовими зобов’язаннями і (або) виконати обов’язок по сплаті обов’язкових платежів, якщо відповідні зобов’язання і (або) обов’язки не виконані їм протягом трьох місяців з моменту настання дати їх виконання.

Закон передбачає низку процедур, що сприяють відновленню платоспроможності боржника, а саме: досудову санацію — надання боржнику фінансової допомоги, достатньої для погашення грошових зобов’язань і відновлення платоспроможності; мораторій на задоволення вимог кредиторів; можливість укладення мирової угоди на будь-якій стадії процесу; інші заходи, які можуть сприяти досягненню вищезазначених цілей.

Сам процес банкрутства складається з ряду процедур, які змінюють одна одну: нагляд – процедура банкрутства, що вводиться з моменту ухвалення господарським судом заяви про визнання боржника банкрутом з метою забезпечення збереження майна і проведення аналізу фінансового стану боржника; зовнішнє управління – процедура банкрутства, яку господарський суд на підставі рішення зборів кредиторів вводить в цілях відновлення платоспроможності боржника з передачею повноважень управління боржником зовнішньому керівнику; конкурсне провадження – процедура банкрутства, що проводиться в цілях відповідного задоволення вимог кредиторів із засобів, одержаних шляхом продажу, в установленому порядку майна боржника.

Введення процедур банкрутства дозволяє відсікти явно незадовільні сегменти економіки. Але головне, виникає юридично закріплена можливість організувати порятунк і оздоровлення підприємств, що не вписалися в ринок, за допомогою антикризового управління.

Слід з'ясувати наявні об'єктивні умови масової неспроможності підприємств різних організаційно-правових форм власності і всього народногосподарського комплексу України. Вони породжені, перш за все, непродуманістю економічної концепції і стратегії розвитку господарства в умовах ринкових відносин, низьким якісним потенціалом управлінських кадрів, а також стали наслідком:

– сповільненого формування організаційно-правових основ розвитку економіки;

– наявності соціально-психологічних стереотипів, що не сприймають необхідність становлення ринкових відносин.

Банкрутство – визнана господарським судом нездатність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше, як шляхом застосування ліквідаційної процедури.

Банкрутство завжди зачіпає інтереси дуже багатьох осіб:

- найманих працівників, з якими, у першу чергу, мають бути здійснені розрахунки, а також яким забезпечені певні гарантії при звільненні;
- підприємств-кредиторів, які повинні встигнути заявити свої вимоги і претензії для того, щоб вони були враховані при погашенні боргів за рахунок майна банкрута;

• підприємств, що можуть виступити в ролі санаторів і тому зацікавлені у створенні досконалого механізму банкрутства.

До зовнішніх факторів, що впливають на діяльність підприємства, належать:

- ⇒ розмір і структура потреб населення;
- ⇒ рівень доходів і накопичень населення, а отже і його купівельна спроможність;
- ⇒ політична стабільність і спрямованість внутрішньої політики;
- ⇒ розвиток науки і техніки, який визначає всі складові процесу виробництва товарів і їх конкурентоспроможність;
- ⇒ рівень культури, тобто звички і норми споживання;
- ⇒ міжнародна конкуренція.

На фінансовий стан більшості підприємств негативно впливають наслідки загальноекономічного падіння, інфляція, а також зміни в сфері державного регулювання, що є характерним для нашої країни останнім часом.

Зрозуміло, щодо ведення боротьби з кризою національного масштабу окремим підприємством неможливе, але здійснення ним гнучкої політики допомагає зменшити негативні наслідки загального падіння в економіці.

Внутрішні фактори, які визначають розвиток підприємства з результатом його роботи, в загальному вигляді можна згрупувати так: філософія підприємства; принципи його діяльності; ресурси і їх використання; якість і рівень застосування маркетингу.

У свою чергу, кожна з вищенаведених груп містить багато конкретних факторів, що діють на кожному підприємстві вибірково.

Наприклад, близько 90 % невдач невеликих американських фірм пов'язано з недосвідченістю менеджерів, некомпетентністю керівництва, його невідповідністю об'єктивним умовам, що склалися. Невдачі підприємств України також пов'язані з впливом цих факторів.

Іншими внутрішніми факторами, які посилюють кризову ситуацію підприємства, є:

⇒ різке збільшення рівня витрат виробництва і збуту товарів у зв'язку з нераціональною структурою управління, застосуванням дорогих технологій, засобів і предметів праці тощо;

⇒ відсутність стимулів праці у персоналу підприємства; виникнення збитків підприємства у зв'язку з незадовільною організацією роботи з ринком, неконкурентоспроможністю товарів.

Як відзначають західні спеціалісти, в класичній ринковій економіці зовнішні фактори зумовлюють 1/3, а внутрішні – 2/3 всіх банкрутств. Однак слід зазначити, що для сучасної України характерною є зворотна пропорційність впливу цих факторів. Політична й економічна нестабільність, порушення механізму фінансового регулювання та інфляційні процеси слід віднести до найбільш значних факторів, які поглиблюють кризову ситуацію на українських підприємствах.

8.4.1. Нагляд

Нагляд – це процедура банкрутства, яка має на меті підготувати заходи, направлені або на оздоровлення підприємства або на його ліквідацію. Ця процедура здійснюється під наглядом кредиторів. Нагляд вводиться з прийняттям господарським судом заяви про визнання боржника банкрутом. З цієї миті діяльність підприємства здійснюється з низкою істотних обмежень.

Так, введення нагляду не є підставою для усунення від роботи керівників підприємства-боржника. Проте органи управління цим підприємством не мають права ухвалювати рішення про реорганізацію: створення філіалів і представництв; виплата дивідендів, розміщення цінних паперів; а операції, що пов'язані з нерухомим майном, з майном, балансова вартість якого складає понад 10% вартості активів;

операції, пов'язані з отриманням і видачею позик, тощо можуть здійснюватися виключно з відома тимчасового керівника.

Для проведення процедури нагляду господарським судом призначається тимчасовий керівник, як правило, з числа кандидатів, запропонованих кредиторами. Обов'язками тимчасового керівника є:

- забезпечення збереження майна боржника;
- проведення аналізу фінансового стану;
- визначення наявності ознак фіктивного і навмисного банкрутства;
- встановлення всіх кредиторів;
- скликання перших зборів кредиторів.

Після закінчення процедури нагляду тимчасовий керівник подає в господарський суд звіт про свою діяльність, відомості про фінансовий стан підприємства-боржника і пропозиції про можливість або неможливість відновлення платоспроможності. На підставі звіту і клопотання перших зборів кредиторів господарський суд приймає одне з рішень:

- про введення зовнішнього управління;
- про визнання боржника банкрутом і відкриття конкурсного провадження;
- про укладення мирової угоди.

З моменту прийняття рішення нагляд як процедура банкрутства припиняється.

8.4.2. Зовнішнє управління майном боржника

Зовнішнє управління — це процедура банкрутства, що здійснюється з метою реалізації можливості не ліквідувати підприємство, а відновити його платоспроможність шляхом проведення організаційних і економічних заходів, направлених на оздоровлення фінансового стану підприємства (у тому числі шляхом продажу частини його майна). Зовнішнє управління вводиться господарським судом на підставі рішення зборів кредиторів. Підставою для призначення зовнішнього управління є наявність реальної можливості відновити платоспроможність підприємства-боржника з метою продовження його діяльності. Тривалість зовнішнього управління складає не більше 12 місяців. Цей термін, проте, може бути продовжений на 6 місяців. З моменту введення зовнішнього управління:

1) вводиться мораторій на задоволення вимог кредиторів до боржника;

2) керівник підприємства-боржника усувається з посади і управління справами покладається на зовнішнього керівника. Заходами по відновленню платоспроможності підприємства-боржника можуть бути:

- перепрофілювання виробництва;
- закриття нерентабельних виробництв;
- ліквідація дебіторської заборгованості;
- продаж частини майна підприємства;
- поступка прав вимог боржника;
- продаж підприємства (бізнесу).

Продаж підприємства (бізнесу) або частини його майна проводиться на відкри-

тих торгах у формі аукціону. Виручені суми включаються до складу майна підприємства-боржника. У випадках, коли сума, виручена від продажу підприємства, достатня для повного задоволення вимог кредиторів, виробництво по справі про банкрутство підлягає припиненню. Якщо сума недостатня для задоволення вимог кредиторів в повному обсязі, зовнішній керівник пропонує кредиторам укласти мирову угоду. При не досягненні мирової угоди господарський суд ухвалює рішення про визнання боржника банкрутом і відкриття конкурсного провадження.

8.4.3. Конкурсне провадження

Конкурсне провадження — це судова процедура ліквідації підприємства-банкрута, при якій воно підлягає примусовому продажу, а конкурсна маса розподіляється між кредиторами. Цілі конкурсного провадження:

- відповідне задоволення вимог кредиторів;
- оголошення боржника вільним від боргів;
- запобігання неправомірним діям сторін у відношенні один одного.

Прийняття господарським судом рішення про визнання підприємства-боржника банкрутом спричиняє за собою відкриття конкурсного провадження. Термін конкурсного провадження не може перевищувати одного року, у виняткових випадках господарський суд може продовжити вказаний термін на 6 місяців. З цієї миті:

- термін виконання всіх грошових зобов'язань боржника вважається тим, що настав;
- припиняється нарахування неустойок (штрафів, пені), відсотків та інші фінансові санкції по всіх видах заборгованості;
- відомості про фінансовий стан боржника перестають відноситися до комерційної таємниці;
- не допускається здійснення операцій, що пов'язані з відчуженням майна боржника;
- знімаються раніше накладені арешти майна боржника;
- всі вимоги до боржника пред'являються тільки в рамках конкурсного провадження.

Для виконання цілей конкурсного провадження господарський суд призначає конкурсного керівника. З моменту призначення конкурсного керівника до нього переходять всі повноваження по управлінню справами підприємства-боржника, у тому числі повноваження по розпорядженню його майном. Після проведення інвентаризації і оцінки майна підприємства конкурсний керівник приступає до продажу вказаного майна на відкритих торгах, якщо зборами або комітетом кредиторів не встановлений інший порядок продажу майна. Конкурсний керівник проводить розрахунки з кредиторами відповідно до реєстру вимог кредиторів. Поза чергою покриваються судові витрати, витрати, пов'язані з виплатою винагороди арбітражним керівникам, поточні комунальні і експлуатаційні платежі боржника, а також задовольняються вимоги кредиторів за зобов'язаннями підприємства-боржника, що виникли в ході нагляду, зовнішнього управління і конкурсного провадження.

Далі вимоги кредиторів задовольняються в такій послідовності:

- у першу чергу задовольняються вимоги громадян, перед якими підприємство-боржник несе відповідальність за спричинення шкоди життю і здоров'ю, шляхом капіталізації відповідних погодинних платежів;
- у другу чергу проводяться розрахунки по виплаті вихідної допомоги і оплаті праці з особами, що працюють за трудовим договором (у тому числі за контрактом), і по виплаті винагород за авторськими договорами;
- у третю чергу задовольняються вимоги кредиторів за зобов'язаннями, забезпеченими заставою майна боржника;
- у четверту чергу задовольняються вимоги по обов'язкових платежах до бюджету і до позабюджетних фондів;
- у п'яту чергу проводяться розрахунки з іншими кредиторами.

Вимоги кожної черги задовольняються після повного задоволення вимог попередньої черги. При недостатності грошових коштів підприємства-боржника вони розподіляються між кредиторами відповідної черги пропорційно сумах вимог, що підлягають задоволенню.

Після завершення розрахунків з кредиторами конкурсний керівник зобов'язаний представити в господарський суд звіт про результати проведення конкурсного провадження. Після розгляду цього звіту господарський суд виносить ухвалу про завершення конкурсного провадження, що є підставою для внесення в єдиний державний реєстр юридичних осіб запису про ліквідацію підприємства-боржника. З моменту внесення вказаного запису в реєстр повноваження конкурсного керівника припиняються, конкурсне провадження вважається завершеним, а підприємство-боржник ліквідованим.

8.4.4. Мирова угода

В практиці банкрутства використовується поняття “мирова угода”. Під мировою угодою у справі про банкрутство розуміють домовленість між боржником і кредиторами стосовно відстрочки та (або) розстрочки, а також прощення (списання) кредиторами боргів боржника, яка оформляється угодою сторін. Мирова угода може бути укладена на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство, про що говорилося вище.

Рішення про укладення мирової угоди від імені кредиторів приймається комітетом кредиторів більшістю голосів кредиторів та вважається прийнятим за умови, що всі кредитори, вимоги яких забезпечені заставою майна боржника, висловили письмову згоду на укладання мирової угоди.

Рішення про укладення мирової угоди приймається від імені боржника керівником боржника чи керуючим майном боржника (керуючим санацією, ліквідатором), які виконують повноваження органів управління та керівника боржника і підписують її.

Мирова угода – це процедура банкрутства, що укладається між боржником і конкурсними кредиторами на будь-якому етапі провадження у справі про неспроможність (банкрутство) підприємства і дозволяє боржнику забезпечити свої зобов'

язання без використання ліквідації, а шляхом отримання відстрочення, розстрочки або знижки з боргів. Мирова угода повинна містити положення про розміри, порядок і терміни виконання зобов'язань боржника і (або) про припинення зобов'язань боржника наданням відступного, прощенням боргу або іншими способами, передбаченими законодавством. Мирова угода може містити умови:

- про відстрочення або розстрочку виконання зобов'язань боржника;
- поступки прав вимог боржника;
- виконання зобов'язань боржника третіми особами;
- знижки з боргу;
- обміну вимог на акції;
- задоволення вимог кредиторів іншими способами, що суперечать законодавству.

Мирова угода може бути укладена тільки після погашення заборгованості по вимогах кредиторів першої і другої черги. Затвердження мирової угоди господарським судом є підставою для припинення повноважень тимчасового керівника, зовнішнього управляючого і конкурсного керівника.

8.5. Банкрутство окремих категорій боржників

Для окремих категорій економічних суб'єктів, таких як комунальні, сільськогосподарські, страхові, кредитні організації і професійні учасники ринку цінних паперів, процедури банкрутства здійснюються з низкою особливостей, передбачених законодавством. Наприклад, план фінансового оздоровлення комунального підприємства може передбачати працевлаштування його працівників, створення нових робочих місць. При поручительстві місцевих органів влади на неспроможних комунальних підприємствах процедура зовнішнього управління може бути продовжена до 10 років. При продажу нерухомості боржника сільськогосподарської організації – переважне право її придбання належить сільськогосподарським організаціям і фермерським господарствам, розташованим в даній місцевості. При банкрутстві страхових організацій покупцем майнового комплексу боржника може бути тільки страхова організація. Ці особливості, перш за все, пов'язані з соціальною значущістю даних організацій і необхідністю диференційованого підходу до різних суб'єктів господарювання.

Добровільне оголошення про банкрутство боржника є позасудовою ліквідаційною процедурою за умови відсутності заперечень кредиторів. Підставами для добровільного оголошення про банкрутство і ліквідацію підприємства є:

- наявність в організації зовнішніх ознак банкрутства;
- прийняття власником рішення про ліквідацію підприємства-боржника;
- наявність письмової згоди всіх кредиторів.

Слід зазначити, що існує відповідальність за порушення боржником порядку добровільної ліквідації. В таких випадках, як при приховуванні або незаконній передачі свого майна третім особам, власник і керівник підприємства-боржника несуть відповідальність у розмірі незадоволених вимог кредиторів. Останніми такі вимоги можуть бути пред'явлені протягом 10 років з моменту ліквідації підприємства-борж-

ника. Будь-який з кредиторів у будь-який момент до завершення процедури ліквідації підприємства-боржника може звернутися в господарський суд із заявою про визнання боржника банкрутом і початок проведення процедури банкрутства.

При добровільній ліквідації підприємства-боржника обов'язок конкурсного керівника виконує голова ліквідаційної комісії (ліквідатор). Механізм формування конкурсної маси, порядок задоволення вимог кредиторів і виключення підприємства з реєстру юридичних осіб відповідає процедурам конкурсного провадження (примусової ліквідації).

Спрощена процедура банкрутства застосовується до організацій, які умовно можна віднести до двох груп: «відсутній боржник» і «ліквідований боржник». Така процедура банкрутства характеризується тим, що проводиться в скорочені терміни. Так, спрощена процедура застосовується, коли організація-боржник припинила свою діяльність, а встановити місцезнаходження її керівника не є можливим. Окремим випадком є припинення підприємницької діяльності, тобто операції по рахунках підприємства-боржника не проводилися протягом 12 місяців. При цьому заява про визнання боржника банкрутом може бути подана кредиторами і прокурором незалежно від розмірів кредиторської заборгованості.

Згідно з Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» боржником є суб'єкт підприємницької діяльності, що неспроможний виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами, у тому числі зобов'язання щодо сплати податків і зборів, протягом трьох місяців після настання встановленого строку їх сплати. Ця умова відноситься і до державних підприємств. Крім того, відповідно до нової редакції Закону можливим суб'єктом банкрутства визнаються також і підприємства, що перебувають у стані приватизації (раніше до завершення приватизації підприємства його кредитори були фактично позбавлені права ініціювати процедуру банкрутства).

Державну політику щодо запобігання банкрутству, а також забезпечення умов реалізації процедур відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом стосовно державних підприємств здійснює державний орган з питань банкрутства, який виконує такі функції:

- сприяє створенню організаційних, економічних та інших вимог, які є необхідними для реалізації процедур відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом;
- пропонує господарському суду кандидатури арбітражних керуючих, розпорядників майна, керуючих санацією або ліквідаторів для державних підприємств, щодо яких порушена справа про банкрутство;
- організовує проведення експертизи фінансового стану державних підприємств при підготовці справи про банкрутство до розгляду або у разі її призначення господарським судом під час повадження справи про банкрутство;
- готує на запити суду, прокуратури або іншого уповноваженого органу висновки про наявність ознак прихованого, фіктивного банкрутства або доведення до банкрутства щодо державних підприємств;
- ведення єдиної бази даних про підприємства, щодо яких порушено справу про банкрутство;
- та інше.

До початку провадження справи про банкрутство власником майна боржника державного підприємства в межах заходів щодо запобігання банкрутству може бути надана фінансова допомога в розмірі, що є достатнім для погашення зобов'язань боржника перед кредиторами, або проведена досудова санація. Її ініціатором можуть виступати уповноважений орган підприємства, кредитори або інші особи. Така санація проводиться за рахунок коштів державних підприємств та інших джерел фінансування. Обсяг коштів для її проведення за рахунок коштів Державного бюджету України щорічно встановлюється Законом про Державний бюджет України.

Умови проведення досудової санації за рахунок інших джерел фінансування погоджуються з органом, що уповноважений управляти майном підприємства-боржника, у встановленому Кабінетом Міністрів порядку. Для розроблення плану досудової санації на підприємстві створюється робоча група за участю керівника підприємства, представника уповноваженого органу, кредиторів (за їх згодою) та інвесторів, у разі надходження пропозицій з їх боку. Досудова санація проводиться не більше ніж 12 місяців.

Якщо ж порушується справа про банкрутство, то відповідно до Закону щодо боржника застосовуються такі судові процедури банкрутства:

- розпорядження майном боржника;
- мирова угода;
- санація боржника;
- ліквідація банкрута.

У тому разі, коли щодо підприємства-боржника було прийнято рішення про приватизацію, суддя господарського суду виносить ухвалу про приватизацію до припинення провадження у справі про банкрутство цього підприємства. Ця ухвала направляє уповноваженому органу, державному органу з питань банкрутства та відповідному державному органу приватизації.

З метою забезпечення майнових інтересів кредиторів в ухвалі господарського суду вказується про введення процедури розпорядження майном боржника і призначається розпорядник майна, який призначається на строк не більше ніж 6 місяців. Розпорядник майна зобов'язаний:

- розглядати разом з посадовими особами боржника копії заяв кредиторів про грошові вимоги до боржника;
- вести реєстр вимог кредиторів;
- повідомляти кредиторів про результати розгляду їх вимог та включення до реєстру визнаних вимог кредиторів або про відмову визнання вимог боржником;
- вживати заходів для захисту майна боржника;
- аналізувати господарську, фінансову та інвестиційну діяльність боржника;
- надавати державному органу з питань банкрутства відомості, необхідні для ведення єдиної бази даних про підприємства, щодо яких порушено справу про банкрутство;
- виявляти ознаки фіктивного банкрутства або доведення до банкрутства;
- надавати господарському суду та комітету кредиторів звіт про свою діяльність, відомості про фінансовий стан боржника, пропозиції щодо можливості відновлення платоспроможності боржника;
- та інші.

При порушенні справи про банкрутство державного підприємства його трудовий колектив має переважне право вимагати передачі йому цілісного майнового комплексу підприємства-боржника в оренду. Але це можливо лише за умови взяття на себе грошових зобов'язань боржника та при наявності згоди на це кредиторів.

За клопотанням комітету кредиторів господарський суд може винести ухвалу про проведення санації та призначити керуючого санацією. Керуючий санацією повинен попередньо погоджувати план санації державного підприємства-боржника з уповноваженим органом. Заходами, які містять план санації, можуть бути:

- реструктуризація підприємства;
- перепрофілювання підприємства;
- відстрочка або розстрочка платежів або списання частини боргів, про що укладається мирова угода;
- ліквідація дебіторської заборгованості;
- продаж частини майна;
- зобов'язання інвестора про погашення частини або всього боргу та його відповідальність за невиконання взятих на себе зобов'язань;
- виконання зобов'язань боржника власником майна боржника та його відповідальність за невиконання взятих на себе зобов'язань.

Продаж частини майна, як один із заходів санації, що має на меті відновлення платоспроможності боржника та задоволення вимог кредиторів, здійснюється на відкритих торгах після проведення керуючим санацією інвентаризації та оцінки майна. Майно боржника, щодо обігу якого встановлені обмеження, продається на закритих торгах.

Якщо збори кредиторів прийняли рішення про виконання плану санації і закінчення санації або про звернення до господарського суду з клопотанням про припинення санації у зв'язку з відновленням платоспроможності боржника та переходом до розрахунків з кредиторами, керуючий санацією подає звіт до господарського суду, який підлягає затвердженню. При затвердженні звіту суд виносить ухвалу про припинення справи про банкрутство.

Якщо ж всі заходи під час санації не мали як результат поновлення платоспроможності боржника та при наявності клопотання комітету кредиторів про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури, господарський суд визнає боржника банкрутом, відкриває ліквідаційну процедуру та призначає ліквідатора.

За клопотанням ліквідатора, погодженим із комітетом кредиторів, господарський суд призначає членів ліквідаційної комісії. Членами ліквідаційної комісії є представники кредиторів, фінансових органів, у разі необхідності до її складу включаються представники державного органу у справах нагляду за страховою діяльністю, Антимонопольного комітету України, державного органу з питань банкрутства та, при необхідності, органу місцевого самоврядування.

Ліквідатор має такі повноваження:

- приймає до свого розпорядження майно банкрута, вживає заходів щодо забезпечення його збереження, управляє та розпоряджується ним;
- здійснює інвентаризацію та оцінку майна;
- аналізує фінансовий стан;
- виконує повноваження керівника банкрута;

- очолює ліквідаційну комісію та формує ліквідаційну масу;
- передає на зберігання документи банкрута;
- реалізує майно банкрута;
- та інші.

Після завершення усіх розрахунків з кредиторами ліквідатор подає до господарського суду звіт та ліквідаційний баланс. Після заслуховування звіту та думки комітету кредиторів, суд виносить ухвалу про затвердження звіту та ліквідаційного балансу. Ліквідатор повідомляє державний орган з питань банкрутства про завершення ліквідаційної процедури.

Якщо всі вимоги кредиторів задоволені, банкрут вважається таким, що не має боргів, і може продовжити свою підприємницьку діяльність.

Якщо за результатами ліквідаційного балансу після задоволення вимог кредиторів майнових активів у підприємства менше, ніж вимагається для його функціонування згідно із законодавством, господарський суд виносить ухвалу про ліквідацію юридичної особи-банкрута. Майно, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, передається відповідному органу приватизації для наступного продажу. Кошти, одержані від продажу цього майна, спрямовуються до Державного бюджету України.

8.6. Процедура визнання підприємства банкрутом

Справи про банкрутство розглядаються виключно господарськими судами, навіть якщо одна із сторін – фізична особа, в тому числі така, що не є суб'єктом підприємницької діяльності.

Боржниками можуть бути лише юридичні особи, що зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності, а кредиторами – як юридичні, так і фізичні особи.

Оскільки провадження у справах про банкрутство регламентує умови і процедури визнання юридичних осіб банкрутами, а не процес вирішення спорів, до нього не застосовуються правила доарбітражного врегулювання спорів, а сторонами у справах про банкрутство є не позивачі, а кредитори і боржник (після постанови господарського суду – банкрут).

Ініціаторами порушення процедури банкрутства можуть бути як кредитори підприємства-боржника, так і саме підприємство.

Справи про банкрутство підвідомчі господарським судам і розглядаються ними за місцезнаходженням боржника.

Право на звернення до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство мають боржник, кредитор.

Справа про банкрутство порушується господарським судом, якщо безспірні вимоги кредитора (кредиторів) до боржника в сукупності складають не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати, які не були задоволені боржником протягом трьох місяців після встановленого для їх погашення строку, якщо інше не передбачено законом.

Якщо кредитор має на руках виконавчий документ, він не зобов'язаний звертатися до боржника з претензією, перш ніж подати заяву про порушення справи про банкрутство.

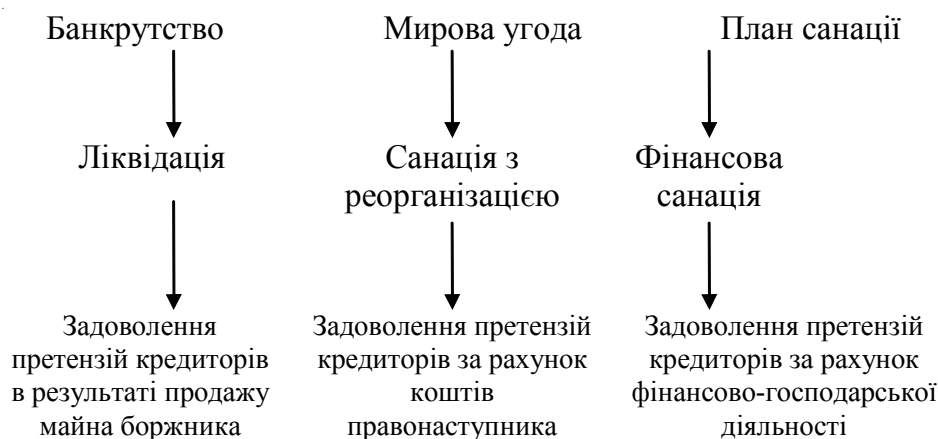

Рис. 8.4. Альтернативні варіанти розвитку справи про банкрутство

Проте на практиці господарські суди вимагають і від кредитора доказів неплатоспроможності боржника.

Для ініціювання процедури визнання підприємства банкрутом кредитор достатньо надіслати до господарського суду заяву, додавши до неї необхідні докази.

Заява про порушення справи про банкрутство подається боржником або кредитором у письмовій формі, підписується керівником боржника чи кредитора (іншою особою, повноваження якої визначені законодавством або установчими документами), громадянином – суб'єктом підприємницької діяльності (його представником) і повинна містити:

- найменування господарського суду, до якого подається заява;
- найменування (прізвище, ім'я та по батькові) боржника, його поштову адресу;
- найменування кредитора, його поштову адресу, якщо кредитором є юридична особа, якщо кредитор – фізична особа, в заяві зазначаються прізвище, ім'я та по батькові, а також місце її проживання;
- номер (код), що ідентифікує кредитора як платника податків і зборів (обов'язкових платежів);
- викладення обставин, які підтверджують неплатоспроможність боржника, із зазначенням суми боргових вимог кредиторів, а також строку їх виконання, розміру неустойки (штрафів, пені), реквізитів розрахункового документа про списання коштів з банківського або кореспондентського рахунку боржника та дату його прийняття банківською установою боржника до виконання;
- перелік документів, що додаються до заяви.

Заява боржника повинна містити, крім вищеперерахованих відомостей, такі відомості:

- суму вимог кредиторів за його новими зобов'язаннями у розмірі, який не оспорується боржником;

- розмір заборгованості по податках і зборах (обов'язкових платежах):
- розмір заборгованості по відшкодуванню шкоди, заподіяної життю та здоров'ю, виплаті заробітної плати та вихідної допомоги працівникам боржника, виплаті авторської винагороди;
- відомості про наявність у боржника майна, у тому числі грошових сум і дебіторської заборгованості;
- найменування банків, що здійснюють розрахунково-касове і кредитне обслуговування боржника.

Боржник подає заяву до господарського суду за наявності майна, достатнього для покриття судових витрат, якщо інше не передбачено законом.

Він зобов'язаний звернутися в місячний строк до господарського суду з заявою про порушення справи про банкрутство у разі виникнення таких обставин:

- задоволення вимог одного або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами;
- орган боржника, уповноважений відповідно до установчих документів або законодавства прийняти рішення про ліквідацію боржника, прийнявши рішення про звернення до господарського суду з заявою боржника про порушення справи про банкрутство;
- при ліквідації боржника не у зв'язку з процедурою банкрутства встановлено неможливість боржника задовольнити вимоги кредиторів у повному обсязі;
- в інших випадках, передбачених законом.

У разі, якщо справа про банкрутство порушується за заявою боржника, боржник зобов'язаний одночасно подати план санації.

Господарський суд має право за клопотанням сторін або учасників провадження у справі про банкрутство чи за своєю ініціативою вживати заходи щодо забезпечення грошових вимог кредиторів згідно законодавством, про що виноситься ухвала, а саме:

- 1) накладати арешт на все або частину майна чи грошових коштів, що належать боржникові або особам, які відповідають за зобов'язаннями боржника;
- 2) заборонити посадовим особам боржника або власнику його майна чи уповноваженому ним органу або іншим особам вчиняти певні дії щодо майнових активів боржника;
- 3) забороняти власнику майна боржника або уповноваженому ним органу вчиняти дії щодо реорганізації чи ліквідації юридичної особи – боржника;
- 4) забороняти без згоди розпорядника майна укладати та здійснювати угоди:
  - пов'язані з передачею нерухомого майна в оренду, заставу, і внесенням зазначеного майна як внеску до господарських товариств або розпоряджатися нерухомістю іншим чином;
  - пов'язані з одержанням і видачею позик (кредитів), поручительством, видачею гарантій, поступкою вимог, переведенням боргу, а також передачею в довірче управління майна боржника;
  - щодо розпорядження іншим майном боржника, балансова вартість якого складає понад один відсоток балансової вартості активів боржника.

З метою забезпечення майнових інтересів кредиторів в ухвалі господарського суду про порушення провадження у справі про банкрутство або в ухвалі, прийнятій на підготовчому засіданні, вказується про введення процедури розпорядження майном боржника та призначається розпорядник майна у визначеному порядку.

Кредитори мають право запропонувати кандидатуру розпорядника майна, яка відповідає попередньо встановленим вимогам.

8.7. Розпорядники майна

Розпорядником майна може бути призначено фізичну особу – суб'єкта підприємницької діяльності, яка має вищу юридичну чи економічну освіту або володіє спеціальними знаннями, не є зацікавленою особою стосовно боржника та кредиторів і має ліцензію арбітражного керуючого, що видається в установленому законодавством порядку.

Розпорядниками майна не можуть призначатися особи, які:

– здійснювали раніше управління боржником – юридичною особою, за винятком випадків, коли з моменту усунення даної особи від управління боржником пройшло не менше трьох років;

– мають судимість за вчинення корисливих злочинів. Розпорядник майна призначається на строк не більше, ніж шість місяців. Цей строк може бути продовжений або скорочений судом за клопотанням комітету кредиторів чи самого розпорядника майна або власника (органу, уповноваженого управляти майном) боржника.

Розпорядник майна має право:

- 1) скликати збори кредиторів і брати в них участь з правом дорадчого голосу;
- 2) аналізувати фінансовий стан боржника та рекомендувати зборам кредиторів заходи щодо фінансового оздоровлення боржника;
- 3) звертатися до господарського суду у випадках, передбачених законом;
- 4) одержувати винагороду у розмірі та в порядку, передбачених законом;
- 5) залучати для забезпечення виконання своїх повноважень на договірній основі спеціалістів з оплатою їх діяльності з коштів боржника;
- 6) подавати до господарського суду заяву про дострокове припинення своїх обов'язків;
- 7) здійснювати інші повноваження, передбачені законом.

Попереднє засідання господарського суду проводиться не пізніше трьох місяців після проведення підготовчого засідання суду. Про попереднє засідання суду повідомляються сторони, а також інші учасники провадження у справі про банкрутство.

На цьому засіданні господарський суд розглядає реєстр вимог кредиторів, вимоги кредиторів, щодо яких були заперечення боржника і які не були включені розпорядником майна до реєстру вимог кредиторів.

За результатами розгляду господарський суд виносить ухвалу, в якій зазначається розмір визнаних судом вимог кредиторів, які включаються розпорядни-

ком майна до реєстру вимог кредиторів, та призначається дата проведення зборів кредиторів.

Реєстр вимог кредиторів повинен включати усі визнані судом вимоги кредиторів. У реєстрі вимог кредиторів повинні міститися відомості про кожного кредитора, розмір його вимог за грошовими зобов'язаннями чи зобов'язаннями щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), черговість задоволення кожної вимоги, окремо розмір неустойки (штрафу, пені).

Ухвала є підставою для визначення кількості голосів, які належать кожному кредитору при прийнятті рішення на зборах (комітеті) кредиторів.

Протягом трьох місяців з дня винесення ухвали про санацію боржника керуючий санацією зобов'язаний подати комітету кредиторів для схвалення план санації боржника.

План санації повинен містити заходи щодо відновлення платоспроможності боржника, умови участі інвесторів, за їх наявності, у повному або частковому задоволенні вимог кредиторів, зокрема шляхом переведення боргу (частини боргу) на інвестора, строк та черговість виплати боржником або інвестором боргу кредиторам та умови відповідальності інвестора за невиконання взятих згідно з планом санації зобов'язань.

План санації повинен передбачати строк відновлення платоспроможності боржника. Платоспроможність вважається відновленою за відсутності ознак банкрутства, визначених законом.

У разі наявності інвесторів план санації розробляється та погоджується за участю інвесторів.

Заходами щодо відновлення платоспроможності боржника, які містять план санації, можуть бути:

- реструктуризація підприємства;
- перепрофілювання виробництва;
- закриття нерентабельних виробництв;
- відстрочка та (або) розстрочка платежів або прощення (списання) частини боргів, про що укладається мирова угода;
- ліквідація дебіторської заборгованості;
- продаж частини майна боржника;
- зобов'язання інвестора про погашення боргу (частини боргу) боржника, зокрема шляхом переведення на нього боргу (частини боргу) та його відповідальність за невиконання взятих на себе зобов'язань;
- виконання зобов'язань боржника власником майна боржника та його відповідальність за невиконання взятих на себе зобов'язань;
- продаж майна боржника як цілісного майнового комплексу (для недержавних підприємств);
- звільнення працівників боржника, які не можуть бути задіяні в процесі реалізації плану санації. Вихідна допомога у цьому разі виплачується за рахунок інвестора, а при його відсутності за рахунок реалізації майна боржника або за рахунок кредиту, одержаного з цією метою;
- інші способи відновлення платоспроможності боржника.

План санації розглядається комітетом кредиторів після винесення господарським судом ухвали про санацію. Керуючий санацією письмово повідомляє членів комітету кредиторів про дату і місце проведення засідання комітету і за два тижні до проведення комітету кредиторів надає можливість попередньо ознайомитися з планом санації.

План санації вважається схваленим, якщо на засіданні комітету кредиторів таке рішення було підтримано більш як половиною голосів кредиторів-членів комітету кредиторів.

Комітет кредиторів може прийняти одне з таких рішень:

- схвалити план санації та подати його на затвердження господарського суду;
- відхилити план санації і звернутися до господарського суду з клопотанням про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури;
- відхилити план санації, звернутися до господарського суду з клопотанням про звільнення керуючого санацією від виконання ним обов'язків та про призначення нового керуючого санацією. Зазначене рішення повинно містити дату скликання чергового засідання комітету кредиторів для розгляду нового плану санації, яке має відбутися не пізніше, ніж у місячний строк з дня прийняття рішення про відхилення плану санації.

Схвалений комітетом кредиторів план санації та протокол засідання комітету кредиторів подаються керуючим санацією в суд на затвердження не пізніше п'яти днів з дня проведення засідання комітету кредиторів.

У разі схвалення комітетом кредиторів плану санації господарський суд продовжує строк санації, якщо є підстави вважати, що продовження строку санації і виконання плану санації призведе до відновлення платоспроможності боржника.

8.8. Ліквідація підприємства

Якщо протягом декількох місяців з дня винесення ухвали про санацію до господарського суду не буде подано плану санації боржника, господарський суд має право прийняти рішення про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури.

Приймати рішення про ліквідацію підприємства можуть такі особи та органи:

- власник (власники) або орган, уповноважений створювати підприємство, а щодо господарських товариств — вищий орган товариства;
- власник (власники) за участю трудового колективу або органу, уповноваженого створювати таке підприємство.

При цьому у разі ліквідації господарських товариств необхідно пам'ятати про такі моменти:

— якщо ліквідується акціонерне товариство:

- 1) ухвалення рішень про припинення діяльності акціонерного товариства, призначення ліквідаційної комісії, затвердження ліквідаційного балансу належать виключно до компетенції його вищого органу управління — загальних зборів акціонерів і не можуть бути передані іншим органам товариства;

2) загальні збори акціонерів визнаються правомірними, якщо в них беруть участь акціонери, що мають відповідно до статуту товариства більш як 60% голосів;

3) рішення загальних зборів акціонерів про припинення діяльності товариства має бути прийняте більшістю голосів акціонерів, які беруть участь у зборах;

4) рішення про припинення діяльності акціонерного товариства фіксується в протоколі загальних зборів акціонерів, який підписується головою і секретарем зборів, та не пізніше як через три робочих дні після закінчення зборів передається виконавчому органу товариства (правлінню або іншому органу, що є за статутом виконавчим);

— якщо ліквідується товариство з обмеженою відповідальністю:

1) ухвалення рішення про припинення діяльності товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю, призначення ліквідаційної комісії, затвердження ліквідаційного балансу належить до компетенції його вищого органу управління — зборів учасників;

2) збори учасників вважаються правомірними, якщо на них присутні учасники (представники учасників), що володіють у сукупності 60% голосів;

3) рішення зборів учасників про припинення діяльності товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю приймається простою більшістю голосів;

4) рішення про припинення діяльності товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю фіксується в протоколі;

— якщо ліквідується повне або командитне товариство:

1) рішення про припинення діяльності повного або командитного товариства приймається учасниками товариства з повною відповідальністю;

2) рішення про ліквідацію повного або командитного товариства також фіксується в протоколі.

Що стосується підстав для ліквідації підприємства, то такими можуть бути:

· закінчення строку, на який воно створювалося, або досягнення мети, що поставлена при його створенні;

· рішення власника (власників), органу, уповноваженого створювати підприємство, або вищого органу товариства;

· рішення суду або господарського суду про визнання недійсними установчих документів і рішення про створення підприємства;

· рішення суду або господарського суду за поданням органів, що контролюють діяльність товариства, у разі систематичного або грубого порушення ним законодавства;

· рішення господарського суду про визнання підприємства банкрутом;

· рішення суду про заборону діяльності підприємства через невиконання умов, встановлених законодавством, і незабезпечення дотримання цих умов чи зміну виду діяльності в передбачений рішенням строк;

· рішення суду або господарського суду про скасування державної реєстрації підприємства через несвоєчасне повідомлення підприємством про зміну його найменування, організаційної форми, форми власності та місцезнаходження;

· рішення суду або господарського суду про скасування державної реєстрації підприємства через неподання протягом року до органів державної податкової

служби податкових декларацій, документів фінансової звітності відповідно до законодавства;

- інші підстави, передбачені законодавчими актами України.

Строк ліквідаційної процедури не може перевищувати:

- дванадцяти місяців, однак господарський суд може продовжити цей строк на шість місяців.

З дня прийняття господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури:

⇒ підприємницька діяльність банкрута завершується закінченням технологічного циклу з виготовлення продукції у разі можливості її продажу;

⇒ строк виконання всіх грошових зобов'язань банкрута та зобов'язання щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) вважається таким, що настав; припиняється нарахування неустойки (штрафу, пені), відсотків та інших економічних санкцій по всіх видах заборгованості банкрута;

⇒ відомості про фінансовий стан банкрута перестають бути конфіденційними чи становити комерційну таємницю;

⇒ укладення угод, що пов'язані з відчуженням майна банкрута чи передачею його майна третім особам, допускається в порядку, передбаченому законодавством;

⇒ скасовується арешт, накладений на майно боржника, визнаного банкрутом, чи інші обмеження щодо розпорядження майном такого боржника. Накладення нових арештів або інших обмежень щодо розпорядження майном банкрута не допускається;

⇒ вимоги за зобов'язаннями боржника, визнаного банкрутом, що виникли під час проведення процедур банкрутства, можуть пред'являтися тільки в межах ліквідаційної процедури;

⇒ виконання зобов'язань боржника, визнаного банкрутом, здійснюється у випадках і порядку, передбаченому законодавством.

Якщо ліквідація підприємства здійснюється за рішенням власника або органу, уповноваженого на те установчими документами (самоліквідація), то загальна процедура самоліквідації складається з таких дій.

Ліквідатор з дня свого призначення набуває таких повноважень:

– приймає у своє розпорядження майно боржника, вживає заходів щодо забезпечення його збереження;

– виконує функції з управління та розпорядження майном банкрута;

– здійснює інвентаризацію та оцінку майна банкрута згідно із законодавством;

– аналізує фінансовий стан банкрута;

– виконує повноваження керівника (органів управління) банкрута;

– очолює ліквідаційну комісію та формує ліквідаційну масу; має право отримувати кредит для виплати вихідної допомоги працівникам, які звільняються внаслідок ліквідації банкрута, в першу чергу за рахунок коштів, одержаних від продажу майна банкрута;

– з дня визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури повідомляє працівників банкрута про звільнення та здійснює його відповідно до законодавства України про працю. Виплата вихідної допомоги звільненим праців-

никам банкрута провадиться ліквідатором, у першу чергу, за рахунок коштів, одержаних від продажу майна банкрута або отриманого з цією метою кредиту;

– заявляє в установленому порядку заперечення по заявлених до боржника вимогах кредиторів;

– заявляє про відмову від виконання договорів банкрута в порядку, встановленому законом;

– вживає заходів, спрямованих на пошук, виявлення та повернення майна банкрута, що знаходиться у третіх осіб;

– передає у встановленому порядку на зберігання документи банкрута, які відповідно до нормативно-правових актів підлягають обов'язковому зберіганню;

– реалізує майно банкрута для задоволення вимог, що включені до реєстру вимог кредиторів, у порядку, передбаченому законом;

– повідомляє про своє призначення державний орган з питань банкрутства в десятиденний строк з дня прийняття рішення господарським судом та надає державному органу з питань банкрутства інформацію для ведення єдиної бази даних щодо підприємств-банкрутів;

– здійснює інші повноваження, передбачені законом.

Усі види майнових активів (майно та майнові права) банкрута, які належать йому за правом власності або повного господарського розпорядження, на дату відкриття ліквідаційної процедури та виявлені в ході ліквідаційної процедури включаються до складу ліквідаційної маси, за винятком об'єктів державного житлового фонду, в тому числі гуртожитків, дитячих дошкільних закладів та об'єктів комунальної інфраструктури, які в разі банкрутства підприємства передаються в порядку, встановленому законодавством, до комунальної власності відповідних територіальних громад без додаткових умов і фінансуються в установленому порядку.

Кошти, одержані від продажу майна банкрута, спрямовуються на задоволення вимог кредиторів, у такому порядку:

1) у першу чергу задовольняються:

а) вимоги, забезпечені заставою;

б) виплата вихідної допомоги звільненим працівникам банкрута, у тому числі відшкодування кредиту, отриманого на ці цілі;

в) втрати, пов'язані з провадженням у справі про банкрутство в господарському суді і роботою ліквідаційної комісії, у тому числі:

– витрати на оплату державного мита;

– витрати заявника на публікацію оголошення про порушення справи про банкрутство;

– витрати на публікацію в офіційних друкованих органах інформації про порядок продажу майна банкрута,

– витрати на публікацію в засобах масової інформації про поновлення провадження у справі про банкрутство у зв'язку з визнанням мирової угоди недійсною;

– витрати керуючого майном боржника (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), пов'язані з утриманням і збереженням майнових активів банкрута;

– витрати кредиторів на проведення аудиту, якщо аудит проводився за рішенням господарського суду за рахунок їх коштів;

– витрати на оплату праці керуючих майном боржника (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора);

2) у другу чергу задовольняються вимоги, що виникли із зобов'язання банкрута перед працівниками підприємства-банкрута (за винятком повернення внесків членів трудового колективу до статутного фонду підприємства), зобов'язань, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян, шляхом капіталізації відповідних платежів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, а також вимоги громадян – (вкладників) довірчих товариств або інших суб'єктів підприємницької діяльності, які залучали майно (кошти) довіртелів (вкладників);

3) задовольняються вимоги щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів);

4) задовольняються вимоги кредиторів, не забезпечені заставою, у тому числі і вимоги кредиторів, що виникли із зобов'язань у процедурі розпорядження майном боржника чи в процедурі санації боржника;

5) задовольняються вимоги щодо повернення внесків членів трудового колективу до статутного фонду підприємства;

6) задовольняються інші вимоги.

Вимоги кожної наступної черги задовольняються в міру надходження на рахунок коштів від продажу майна банкрута після повного задоволення вимог попередньої черги.

У разі недостатності коштів, одержаних від продажу майна банкрута для повного задоволення всіх вимог однієї черги вимоги задовольняються пропорційно сумі вимог, що належить кожному кредиторові однієї черги.

У разі відмови кредитора від задоволення визнаної в установленому порядку вимоги ліквідаційна комісія не враховує суму грошових вимог цього кредитора.

Вимоги, заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, не розглядаються і вважаються погашеними.

8.9. Відповідальність при банкрутстві

Як вже наголошувалося, процедури банкрутства зачіпають інтереси безлічі суб'єктів економіки – від державних інститутів в особі, наприклад, податкових органів до членів трудового колективу підприємства-боржника. Нерідко від долі того або іншого підприємства залежать долі тисяч сімей, а деколи і цілих міст. Тому вводиться персональна, аж до кримінальної відповідальність керівників підприємства за ті або інші дії при проведенні процедур банкрутства.

Сучасне законодавство України відносить процес банкрутства, з одного боку, до Цивільного кодексу і юрисдикції господарського суду в частині опису процедур банкрутства, а з іншого, – до Кримінального кодексу, якщо виявлені порушення при розгляді справи в господарському суді. Чинне законодавство передбачає кримінальне покарання за неправомірні дії при банкрутстві, навмисне банкрутство і фіктивне банкрутство. При цьому переслідуються цілі захисту

встановленого порядку здійснення процедури банкрутства, яке є необхідною умовою оздоровлення економіки, забезпечення стабільності і етики підприємницьких відносин, а також захисту прав і законних інтересів власників підприємств, боржників і кредиторів. Сфера використання законодавства – підприємницька діяльність юридичних і фізичних осіб незалежно від форми власності.

Неправомірні дії при банкрутстві трактуються таким чином:

1) приховування майна або майнових зобов'язань, відомостей про майно, передача майна в інше володіння, приховування, знищення, фальсифікація облікових документів, що відображають економічну діяльність, якщо ці дії вчинені керівником або власником організації-боржника при банкрутстві, або в передбаченні банкрутства;

2) неправомірне задоволення майнових вимог окремих кредиторів явно в збиток іншим кредиторам, а рівно ухвалення такого задоволення кредитором, що знає про віддану йому перевагу.

Навмисне банкрутство – це навмисне створення або збільшення неплатоспроможності підприємства, зумовлене явно некомпетентним веденням справ, нанесення власником або керівником підприємства збитку в особистих інтересах.

Фіктивне банкрутство – явно помилкове оголошення неспроможності з метою отримання від кредиторів відстрочення і (або) розстрочки платежів, знижки з боргів або ліквідації підприємства як такого.

Ліквідація підприємства в результаті банкрутства і кримінальне покарання несумлінних осіб, звичайно, має оздоровчий вплив на економіку в цілому, але не можна забувати і про негативні наслідки банкрутства: безробіття, соціальна напруженість, прямі і непрямі матеріальні збитки, тощо. Тому вводиться персональна, аж до кримінальної, відповідальність керівників підприємства за ті або інші дії при проведенні процедур банкрутства. Тому процедури банкрутства, що спричиняють за собою ліквідацію підприємства, є крайнім заходом і їх використання повинно бути максимально зваженим рішенням.

Доведення до банкрутства, тобто умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої зацікавленості або в інтересах третіх осіб вчинення власником, або посадовою особою СПД дій, що призвели до стійкої фінансової неспроможності, та завдали істотної шкоди державним чи громадським інтересам правам та інтересам кредиторів, що охороняються законом, карається штрафом від 500 до 800 НМД громадян з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 5 років. Дії, що завдали великої матеріальної шкоди, караються позбавленням волі на строк до 5 років з конфіскацією майна.

Нові методи виявлення фіктивного банкрутства: під пильною увагою податківців можуть виявитися не тільки майбутні банкрути, а і їх кредитори.

ДПАУ узялася перекрити схему ухилення від сплати податків через банкрутство підприємства. З цією метою відстежуватиметься кожна ініціація фінансової неспроможності суб'єктів підприємницької діяльності (СПД), що мають бюджетну заборгованість. Під пильною увагою податкових органів можуть виявитися не тільки майбутні банкрути, а й їхні кредитори. Керівникам підприємств краще наперед ознайомитися з методами, які має намір використати податкова міліція для виявлення випадків фіктивного банкрутства, щоб виробити ефективні механізми

захисту від можливого кримінального переслідування. Банкрутство вже давно перестало бути лише наслідком неефективного ведення бізнесу. Сьогодні в Україні банкрутство – один із способів дешевої скупки ліквідних активів підприємств. Якщо в процесі приватизації існує достатньо чітка і контрольована процедура оцінки майна і його продажу, то в процедурах банкрутства все йде далеко не так, як хотілося б. Переважають принципи „швидкого” продажу, який спричиняє за собою неминуче зниження продажної ціни активів банкрута. Крім того, необгрунтоване визнання фінансової неспроможності СПД дозволяє його власнику достатньо успішно справлятися з боргами і фактично почати роботу „з чистого аркушу”, зберігаючи за собою контроль над підприємством. Про фіктивне банкрутство, наприклад, явно свідчать прямі корпоративні або фінансово-господарські зв'язки між кредиторами, які збанкрутять підприємство, і покупцями його активів, а також санаторами.

При всій очевидності схем, що використовуються, держава поки не схопила за руку жодного спритного менеджера. Адже стаття Кримінального кодексу „Фіктивне банкрутство” діє вже років вісім. Весь фокус в тому, що в Україні дотепер не відпрацьований механізм відстеження і припинення таких злочинів. Саме цей пропуск спробувала заповнити ДПАУ, надавши співробітникам профільних підрозділів “Методичні рекомендації по розкриттю злочинів, що кваліфікуються Кримінальним кодексом як фіктивне банкрутство” (Лист ДПАУ від 28.10.2002 р. № 1021/7/26-9017). Зрештою оновлений Кримінально-процесуальний кодекс відносить ці злочини до відома слідчих податкової міліції. Проте передбачений в Рекомендаціях тотальний контроль за банкрутством підприємств, на думку аналітиків, може призвести до зворотного результату. Податківці навряд чи зможуть ефективно обробити весь потік одержуваної інформації. Не виключено, що в поле зору фіскалів потраплять дійсно фінансово неспроможні компанії і їх кредитори, а фактам умисного банкрутства не буде приділено належної уваги. Ліс рубають – тріски летять. Отже, ДПАУ рекомендує підопічним одержувати первинну інформацію з письмової заяви СПД (кредитора або самого потенційного банкрута) в господарський суд, яким ініціюється початок процедури банкрутства. В Рекомендаціях говориться, що джерелом інформації про підготовку і подачу в госпсуд явно помилкової офіційної заяви може бути негласний співробітник на підприємстві – фіктивному банкруті або у СПД-контрагента.

Таким чином, підставою для початку оперативно-розшукових заходів податкової міліції служитимуть дві обставини: наявність податкового боргу і подача в господарський суд заяви про визнання СПД банкрутом. При цьому слід врахувати, що якщо ініціатором банкрутства виступає кредитор, ДПАУ рекомендує вважати його співучасником злочину. Далі податковій міліції залишається тільки довести, хто саме з керівників або власників підприємства є злочинцем, співучасником або посібником злочину. Для цих цілей рекомендується використати запити в суд про надання документів і даних, документування, у тому числі із застосуванням оперативно-технічних засобів, надання і вилучення документів і даних на підприємстві (а також у кредиторів і власників), опитування працівників підприємства, збір інформації від кредиторів і про кредиторів, від власників і про власників. Втім, збільшення податкових перевірок підприємств – потенційних банкрутів і їх кредиторів ще не

означає, що стаття КК „Фіктивне банкрутство” нарешті стане „робочою”. Причин декілька. По-перше, рекомендований алгоритм оцінки економічних показників, як стверджують експерти, не дозволяє реально оцінити фінансовий стан підприємства. Згідно з методикою податківці робитимуть висновки, виходячи лише з даних поточної платоспроможності СПД; достатності оборотних коштів для погашення боргів, що нагромадилися; наявності власних оборотних коштів, необхідних для фінансової стабільності. Експерти ж вважають такий підхід некоректним. Для того щоб визначити, чи дійсно підприємство — кандидат в банкрути, слід використати безліч інших показників: ліквідність, платоспроможність, прибутковість, ефективність використання активів.

До того ж слід врахувати, що у фінансовому управлінні не може бути однозначного підходу до вирішення проблем. Припустимо, підприємство має коефіцієнт покриття (відношення поточних активів до поточних зобов’язань) нижче необхідного рівня. Проте це ще не означає, що воно знаходиться на межі банкрутства. Для поліпшення даного показника менеджер може ухвалити рішення про негайний переказ частини фіксованих активів (земля, обладнання, незавершене будівництво, транспортні засоби тощо) в поточні. І питання буде знято. По-друге, в кримінальному провадженні, навіть якщо йдеться про економічний злочин, економічні показники відіграють далеко не головну роль. Коли, наприклад, ведеться справа по статті 218-КК про фіктивне банкрутство, слідчі і суд зобов’язані довести наявність трьох обов’язкових ознак: самого діяння у вигляді надання кредиторам і державі явно неправдивої інформації про фінансовий стан дебітора; наслідків у вигляді крупного матеріального збитку бюджету або іншим кредиторам; причинний зв’язок між діянням і спричиненням крупного матеріального збитку (на момент закінчення злочину сукупна сума збитків кредиторів, у тому числі заборгованості до бюджету повинна перевищувати в 500 разів НМДГ). Якщо ж податківці слідуватимуть рекомендаціям, вони просто не дадуть вчинити злочин.

Згідно з методикою моментом здійснення злочину вважається день подачі заяви в суд про ініціацію процедури банкрутства. Теоретично з цієї миті може бути відкрита кримінальна справа за статтею 218-КК. Але у такому разі розгляд справи госпсудом про визнання підприємства банкрутом буде припинений до ухвалення рішення по кримінальній справі. Якщо ж немає факту визнання банкрутом СПД, не може бути мови і про фіктивне банкрутство такого суб’єкта господарювання. Істинна мета — шантаж боржника. Навряд чи варто недооцінювати нашу податкову службу, вважаючи, що її керівники не розуміють — розкрити і довести злочини фіктивного банкрутства, слідуючи запропонованим рекомендаціям, практично неможливо. Фінансові аналітики, які спеціалізуються на процедурах банкрутства, говорять, що наявність кримінальної статті „Фіктивне банкрутство” раніше використовувалася окремими рішучими кредиторами як крайній захід по поверненню боргів. До правоохоронних органів направлялась заява про порушення кримінальної справи по ознаках відповідної статті відносно посадовців підприємства-боржника. Це майже завжди діяло на керівника підприємства-боржника, і він вживав заходів до погашення хоча б деякої частини боргу. Іншими словами, стаття КК була непоганим інструментом для звичайного шантажу боржника. Адже за заявами, що поступили, в результаті їх пере-

вірки слідчі порушували кримінальні справи надто рідко, та й то, як правило, за показниками інших складів злочинів у сфері господарської діяльності. Цілком вірогідно, що податківці просто скористалися накопиченим досвідом.

„У самому тексті Рекомендацій вказується мета їх написання: недопущення ухилення від сплати податкового боргу суб'єктами підприємницької діяльності (СПД)”, – підтверджує директор українсько-ізраїльської фірми Consult International Світлана Шапіро. – З тексту Методичних рекомендацій виходить, що за наслідками оперативної перевірки фіктивності банкрутства податківці „вилучають оригінали документів, що підтверджують виявлені факти умисного ухилення від сплати податків”¹, після чого порушуватимуться кримінальні справи по іншому складу злочину. Таким чином, Методичні рекомендації, по суті, направлені на розширення повноважень працівників податкових підрозділів в організації оперативних заходів щодо скорочення податкової заборгованості, а наявність в КК України стаття 218 використовується при цьому тільки як привід для безпідставного втручання органів державної податкової служби в господарську діяльність підприємств, причому не тільки боржника, але і кредитора. Отже, щоб уникнути залучення до кримінальної відповідальності, керівнику СПД не слід допускати поєднання двох чинників: існування податкового боргу та ініціації банкрутства. У випадку, якщо на підприємстві виникла бюджетна заборгованість, безпечніше дочекатися, коли банкрутство буде ініційовано самою податковою інспекцією.

Враховуючи, що податкові органи наділені достатніми повноваженнями та інструментами, які дозволяють стягнути податковий борг і без використання процедури банкрутства, аждо повного розпродажу активів боржника, таке банкрутство, ініційоване ДПАУ, не вважатиметься фіктивним. Очевидно, що тепер і кредиторам краще дотримуватися аналогічної тактики, вичікуючи, коли банкрутство боржника буде почато податковою інспекцією.

Запитання і завдання до розділу 8

1. *Функції Закону „Про банкрутство”.*
2. *Що є підставою для порушення справи про банкрутство?*
3. *У якій послідовності задовольняють претензії кредиторів в разі продажу майна боржника?*
4. *У чому полягає сутність реструктуризації суб'єкта підприємницької діяльності?*
5. *З яких основних елементів складається санація суб'єктів господарювання?*
6. *Сутність банкрутства підприємств.*
7. *Які зовнішні ознаки неплатоспроможності?*
8. *Перерахуйте внутрішні і зовнішні фактори банкрутства.*

---

¹ Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховання банкрутства чи доведення до банкрутства, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 17.01.2001 № 10

9. *Що таке зовнішнє управління майном боржника?*
10. *Які заходи відновлення платоспроможності підприємства-боржника можуть бути застосовані при зовнішньому управлінні майном боржника?*
11. *Охарактеризуйте процедуру банкрутства – мирова угода.*
12. *У чому полягає особливість банкрутства окремих категорій боржників?*
13. *Яка послідовність процедури банкрутства?*
14. *Права та обов'язки розпорядника майна.*
15. *У якому випадку здійснюється ліквідація підприємства?*
16. *Особливості ліквідації підприємств різних організаційних форм і форм власності.*
17. *Охарактеризуйте навмисне і фіктивне банкрутство.*
18. *Яку відповідальність несуть керівники підприємств за навмисне і фіктивне банкрутство?*